

UDK 929 Nelipčići, obitelj“13/14“
94(497.5 Cetinska krajina) „13/14“
Primljeno: 8. 2. 2016.
Prihvaćeno: 24. 4. 2016.
Izvorni znanstveni rad

Između otpora i lojalnosti – niže plemstvo na područjima pod vlašću i utjecajem Nelipčića nakon 1345. godine

Neven Isailović
Istorijski institut Beograd
Kneza Mihaila 36
11000 Beograd
Republika Srbija
E-adresa: neven.isailovic@iib.ac.rs

U radu se analiziraju položaj i djelatnost nižega plemstva na područjima pod vlašću ili utjecajem velikaškoga roda Nelipčićâ. Najprije je razmotren odnos Nelipčićâ prema lokalnim plemićima na cetinskome prostoru, a zatim i na širem prostoru između rijeke Krke i Neretve kojim je navedeni rod dominirao nekoliko desetljeća u drugoj polovini 14. i u prvoj trećini 15. stoljeća. Iako su u ranoj fazi vlasti Nelipčićâ nad spomenutim prostorom postojale određene nesuglasice s lokalnim plemstvom, motivirane različitim interesima i pravnim shvaćanjima, one su najvećim dijelom razriješene nakon svojevrstne stabilizacije političkih prilika i okončanja teritorijalnih sporova pod knezovima Ivanom i Ivanišom. Analizom izvorne (objavljene i neobjavljene) građe, a preko primjera plemenitih obitelji Domaldića, Dminojevića, Pavlovića-Semjunovića, Grubića, Nenadića i Ugrinovića utvrđuje se da su se neki niži plemići povlačili pred moćnijim i utjecajnijim Nelipčićima, neki s njima ulazili u parnice o posjedovnim pravima (završene s različitim ishodom), a neki su stupali u njihovu službu kao familijari i ljudi.

Ključne riječi: srednji vijek, 14. – 15. stoljeće, Nelipčići, Domaldići, Grubići, Dminoje, Ivan Dminojević, Semjun Pavlović, Nenad i Pavao Semjunović, Ratčići-Ugrinovići, Nenadići, Hrvatska, Cetinska županija, Kninska županija, Poljica, Radobilja, plemstvo

Uvod – izvori i historiografija

Ovim će se radom, na primjerima s teritorija pod vlašću ili utjecajem obitelji Nelipčićâ, nastojati prikazati kakvi su sve odnosi vladali između velikaša s jedne te srednjega i nižega plemstva s druge strane u kasnome hrvatskom srednjovjekovlju. U tekstu će se, prije svega, analizirati položaj i djelatnost hrvatskoga plemstva,

a pitanje vlaških skupina na prostoru Cetinskoga, Kninskoga i Kliškoga kneštva neće se detaljnije obrađivati.

Izvorno gradivo na kojemu se zasniva istraživanje potječe iz vremena knezova Ivana i Ivaniša Nelipčića, dakle iz druge polovine 14. i prve trećine 15. stoljeća, i najvećim se dijelom čuva u hrvatskim i mađarskim arhivima. U Mađarskome državnom arhivu (Magyar nemzeti levéltár országos levéltára), u sklopu Predmohačke zbirke (Collectio Antemohacsiana / Mohacs Előtti Gyűjtemény), čuvaju se zbirke obitelji Frankapana i Esterházyja koje sadrže brojne isprave koje su nekoć pripadale Nelipčićima.¹ Dio nekadašnje serije Neoregistrata acta Ugarskoga kraljevskog arhiva, koji se odnosio na hrvatske zemlje, nalazi se danas u Hrvatskome državnom arhivu. Korišten je i registar Splitskoga kaptola (svezak br. 64), a posredno i notarski spisi iz dalmatinskih komuna koji se čuvaju u Državnome arhivu u Zadru.² Podaci iz knjiga i isprava Državnoga arhiva u Veneciji uglavnom su navođeni prema izdanju u *Listinama* Sime Ljubića.³ Određene podatke sačuvao je u svome opusu i Ivan Lucić Trogiranin, posebno u *Povijesnim svjedočanstvima o Trogiru* i ispisima koji se čuvaju u Kaptolskome arhivu u Splitu (u autografu) i u Arhivu HAZU u Zagrebu (u prijepisu iz 20. stoljeća).⁴ Kada je riječ o suvremenim povjesničarima, najvažniji doprinos temama koje su predmet ovoga rada dali su – svojim analizama i objavom novoga gradiva – Stjepan Gunjača, Nada Klaić, Josip Ante Soldo, Mladen Ančić, Damir Karbić i Ante Birin.⁵

Kontekst preuzimanja Cetine

U historiografiji je poznato da su do 1345. godine Nelipčići bili gospodari Kninske županije (komitata) i nekoliko utvrda na prostoru porječja Une i Unca te u

¹ Radoslav Lopašić, "Spomenici tržačkih Frankopana", *Starine JAZU* 25 (1892): 319-329; Ferdo Šišić, "Iz arkiva u Željeznom", *Vjesnik Kraljevskog hrv-slav-dalm. zemaljskog arkiva* 7 (1905): 137-177; *Collectio diplomatica Hungarica* (DVD-ROM) (Budapest: Arcanum, 2008); Doimo Frangipane, Saša Potočnjak, "Prilog istraživanju arhivske građe o Franu Krsti Frankopanu – L'archivio Frangipane, Joannis", *Fluminensia* 22 (2010): 45-65.

² Stjepan Antoljak, *Izvori za historiju naroda Jugoslavije. Srednji vijek* (Zadar: Filozofski fakultet, 1978), 83-98; Mladen Ančić, "Splitski i Zadarski kaptol kao 'vjerodostojna mjesta'", *Fontes* 11 (2005): 11-77; Ivan Majnarić, "Izvori za povijest plemstva – Pregled s osvrtnom na Hrvatski državni arhiv", *Povijesni prilozi* 31 (2006): 23-37; Josip Kolanović, ur., *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske, sv. 1* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2006), 1-170, 877-932, 1229-1230; Mladen Ančić, ur., "Registar Splitskoga kaptola", *Fontes* 20 (2014): 5-299.

³ Sime Ljubić, *Listine o odnosajih između južnoga Slavenstva i Mletačke Republike* (dalje: *Listine*), sv. 1-9 (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1868 – 1890).

⁴ Giovanni Lucio, *Memorie storiche di Tragurio ora detto Traù* (Venetia, 1673); Ivan Lucić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, sv. 1-2 (Split: Čakavski sabor, 1979); "Note cronologiche e documenti raccolti da Giovanni Lucio Traguriense" (dalje: "Note"), *Bullettino d'archeologia e storia dalmata* 4 (1881): 70-71, 86-87, 102-103, 119-121, 134-136, 171-173; 5 (1882): 23-24, 38-42, 55-56, 153-155, 163-166; 6 (1883): 7-10, 25-29, 41-43, 55-58, 77-78.

⁵ Detaljnu bibliografiju vidjeti u popisu korištene literature.

Lici, koje su dobili ili kao nagradu za svoje ranije službe ili rodbinskim vezama s Kurjakovićima.⁶ Po svemu sudeći, oni su podrijetlom bili upravo iz južnih dijelova Kninske županije ili su se barem u njima učvrstili u prvoj polovini 14. stoljeća, o čemu svjedoči niz dokumenata u kojima se spominju njihovi *possessiones hereditarie* na tome prostoru.⁷ Knez Nelipac gradio je svoju karijeru služeći prvo Bribirce kao vojvoda, a zatim privremeno i kralja Karla Roberta. Međutim, nedugo poslije sloma moći Bribiraca, zavadio se s kraljem koji je namjeravao ograničiti moć velikaša. Taj je sukob potrajao desetljećima, a da nijedna strana nije ostvarila nedvojbenu prednost.⁸ Poslije Nelipčeve smrti (1344.) kraljevska vojska – predvođena slavonskim banom Ivanom Bánffyjem (Banićem), a kasnije i bosanskim banom Stjepanom II. – u dva je navrata prisilila njegove nasljednike da se pokore kralju i da u lipnju 1345. godine konačno prihvate sporazum o zamjeni posjeda.⁹ Tim sporazumom, koji je na jesen (uz određene izmjene) potvrdio i kralj Ludovik,¹⁰ Nelipčiči su, iako su zadržali baštinske posjede u Oprominju (Kamičac) kao i one u Polju Kanjane, to jest Petrovu polju (Brečevo), izgubili Knin i sjevernije hrvatske utvrde Počitelj, Srb, Ostrog i Unac te promijenili svoje glavno sjedište prešavši u Sinj.¹¹

⁶ Vjekoslav Klaić, “Rodoslovlje knezova Nelipića od plemena Svačić”, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva* NS 3 (1898): 1-18; Stjepan Gunjača, “Cetinski knez Ivan I. Nelipić”, *Kalendar Hrvatskog kulturnog društva Napredak za 1938.* 28 (1937): 174-183; Ante Birin, “Knez Nelipac i velikaški rod Nelipčića” (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2006), 10-15, 163, 166-168, 181-183; Ante Birin, “Posjedi Nelipčića na području srednjovjekovnog kotara Promine”, u: *Miljevci u prošlosti (s pogledom u budućnost)*, ur. Marko Menđušić i Drago Marguš (Visovac; Drinovci: Miljevački sabor, 2008), 117-128; Neven Isailović, Aleksandar Jakovljević, “Srednjovjekovno Brečevo i Polje Kanjane: još jedan pokušaj ubikacije”, *Povijesni prilozi* 43 (2012): 34-35.

⁷ Magyar nemzeti levéltár országos levéltára (dalje: MNL-OL), Diplomataikai levéltár – Mohacs Előtti Gyűjtemény (dalje: DL) 38493, 38503, 38504, 87805, 87806; Šišić, “Iz arkiva u Željeznom”, 167-169, dok. XXVIII; Vladimir Rismondo, “Trogirsko i splitsko zaleđe u nekim dokumentima iz druge polovine XIV. i početka XV. stoljeća”, *Radovi Filozofskog fakulteta Zadar* 14-15 (1975 – 1976): 491-493; Šime Jurić, “Građa za bibliografiju Cetinske krajine do 1980. I dio. Povijesni spomenici prvoga reda”, *Zbornik Cetinske krajine* 3 (1982): 56-57, dok. 228; 72, dok. 313.

⁸ Birin, “Knez Nelipac”, 21-61.

⁹ MNL-OL, DL 38486, 87181, 87539; Šišić, “Iz arkiva u Željeznom”, 142-144, dok. VII-VIII; Tadija Smičiklas i dr., ur., *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (dalje: CD), sv. 11 (Zagreb: JAZU, 1913), 205-208, dok. 157-158; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 44, dok. 172-173; Nada Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku* (Zagreb: Školska knjiga, 1976), 600-601; Birin, “Knez Nelipac”, 61-70.

¹⁰ Ime ovoga vladara na različite se načine navodilo u historiografiji – prema slaviziranome obliku Ljudevit, latinskome Ludovik (*Ludovicus*) i mađarskome Lajoš (*Lajos*). U srednjovjekovnim dokumentima na hrvatskome i srpskome jeziku navođen je uglavnom kao Lauš ili Loiš. Na sličan način dualizam postoji i pri navođenju imena kralja Sigismunda (latinska inačica) odnosno Žigmunda/Žigmunta/Šišmunta (slavenske inačice izgrađene od mađarskoga Zsigmond).

¹¹ MNL-OL, DL 38487, 87766, 87794, 107996; “Note”, 4: 86-87; Šišić, “Iz arkiva u Željeznom”, 145-147, dok. IX; CD 11, 249-252, dok. 192; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 44-45, dok. 174; Nada Klaić, “Postanak plemstva ‘dvanaestero plemena Kraljevine Hrvatske’”, *Historijski zbornik* 11-12 (1958 – 1959): 135-138, 152-153; Stjepan Gunjača, “Tiniensia Archeologica–Historica–Topographica II”, *Starohrvatska prosvjeta* S III, 7 (1960): 44-47; Birin, “Knez Nelipac”, 69-71, 159, 162-163, 181-183, 196-198; Isailović, Jakov-

Knez Ivan Nelipčić kraljevskom darovnicom dobio je vlast nad gradom Sinjem i njegovim distriktom Cetinom (u studenome 1345. godine), ali se po prelasku na dobiveni posjed susreo s određenim poteškoćama. Na tome je prostoru zatekao domaće plemstvo koje nije željelo izgubiti svoja stara prava i ranije stečene povlastice.¹² S jedne strane, Ivanu na ruku nisu išli dekret kojim je kralj Ludovik izjednačio cjelokupno plemstvo u svojoj državi (prosina 1351. godine) kao ni njegova mladost (bio je pod skrbništvom svoje majke kneginje Velislave¹³ iz krbavskoga roda Kurjakovića).¹⁴ Međutim, kralj nije htio marginalizirati sve istaknutije velikaške rodove nego ih staviti pod svoju kontrolu, posebno u nestabilno vrijeme ratova s Mlečanima u koje su se miješali i drugi susjedi. Računajući na pomoć magnatskih obitelji u tadašnjim oružanim sukobima, Ludovik je u većini sporova na prostoru Cetinskoga kneštva presuđivao u korist kneza Ivana, a ne nižega plemstva, oslanjajući se prije svega na odredbe svoje darovnice iz 1345. godine. O ovoj praksi svjedoče primjeri sporova koji će biti izloženi u nastavku rada.

O ranijoj prošlosti Cetine kao upravne jedinice i njezinome statusu ne zna se mnogo.¹⁵ Prvobitno je bila župa, odnosno županija u kraljevskim rukama, a na osnovi suvremenih podataka i kasnijih prijepisa, poznato je da je početkom 13. stoljeća njome zagospodario knez Domald.¹⁶ Domald je, navodno, 1210. godine

ljević, "Srednjovjekovno Brečevo", 31-58. Lucić kaže da je Nelipčeva udovica, u strahu od kralja, predala grad Knin i u zamjenu dobila neka mjesta u Cetini. Vidjeti: Lucio, *Memorie storiche*, 240; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 1, 546-547. Knez Ivan istom je prilikom dobio i posjed Bešenje u Peštanskoj županiji u Mađarskoj, koji je 1387. godine kralj Sigismund zamijenio za neki neimenovani posjed u Hrvatskoj. Vidjeti: Elemér Mályusz, ur., *Zsigmondkori oklevéltár*, sv. 1 (1387 – 1399) (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1951), 12, br. 111; V. Klaić, "Rodoslovje", 11; Josip Ante Soldo, "Cetina – srednjovjekovna županija i kneštvo Nelipića", u: *Sinjska spomenica 1715 – 1965*, ur. Josip Soldo i Jeronim Šetka (Sinj: Franjevački provincijalat, 1965), 85; Birin, "Knez Nelipac", 93.

¹² Nada Klaić, "Društvo u srednjovjekovnoj Hrvatskoj s posebnim osvrtom na njegov razvitak u Cetinskoj krajini", *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 8 (1984): 265-269. Autoričino povezivanje ranijih Nelipčića s Cetinom nije dovoljno argumentirano. Općenito o plemstvu i plemićkim rodovima vidjeti u: Damir Karbić, "Hrvatski plemićki rod i običajno pravo", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 16 (1998): 73-117; Tomislav Raukar, *Seljak i plemić hrvatskog srednjovjekovlja* (Zagreb: FF Press, 2002), 25-61.

¹³ Velislava se ponegdje navodi i kao Vladislava, ali prvi oblik preovladava u izvorima.

¹⁴ CD 12, 53-59, dok. 42; Nada Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine* (Zagreb: Školska knjiga, 1972), 213-215, dok. 153; N. Klaić, "Postanak plemstva", 136-138; Pál Engel, *The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary 895 – 1526* (London; New York: I. B. Tauris, 2001), 174-179; Birin, "Knez Nelipac", 185; Mladen Ančić, "Srednjovjekovno plemstvo na prostoru između Zrmanje i Neretve", u: *Dalmatinska Zagora: nepoznata zemlja*, ur. Joško Belamarić i Marko Grčić (Zagreb: Ministarstvo kulture; Galerija Klovićevi dvori, 2007), 157-158.

¹⁵ Bibliografija radova o Cetini do 1980. godine može se naći u: Šime Jurić, *Bibliografske zabilješke o Sinju i Cetinskoj krajini (zaključno do 1940.)*, knj. 1 (Sinj; Split: Matica Hrvatska; Muzej hrvatskih arheoloških spomenka u Splitu, 1999); Šime Jurić, Josip Ante Soldo, *Bibliografske zabilješke o Sinju i Cetinskoj krajini (od 1940. zaključno do 1980.)*, knj. 2 (Sinj; Split: Matica Hrvatska; Muzej hrvatskih arheoloških spomenka u Splitu, 2002). Opširnije o prilikama u Cetini: Soldo, "Cetina", 63-101; N. Klaić, "Društvo u srednjovjekovnoj Hrvatskoj", 265-271.

¹⁶ O knezu Domaldu vidjeti: Jurić, "Građa za bibliografiju", 19-25, dok. 39-70; Držislav Švob, "Komes Domald", *Naučna misao* 3-4 (1955): 5-37; Lovre Katić, "Veze primorske Dalmacije kroz kliški prolaz od prethistorije do pada Venecije", *Starine JAZU* 51 (1962): 275-278.

dobio i darovnicu kralja Andrije II. kojom mu se daju zemlja Cetina i Trilj (*terram quamdam nomine Zetina et Trilj*).¹⁷ Iako zbog neujednačenosti terminologije u tome razdoblju ne možemo to pouzdano znati, pojam *terra* vjerojatno je ovdje označavao županiju. S druge strane, Splitskoj nadbiskupiji je, prema ispravi Bele IV. iz 1244. godine, dodijeljena "cijela zemlja županata Cetine" (*totam terram supanatus de Zetina*).¹⁸ Iako nije sporno da je Crkva u jednome trenutku dobila određena sela u Cetini (poput Stoca), nije vjerojatno da je stekla cijeli njezin teritorij, to jest sva posjedovna prava. O tome, po svemu sudeći, svjedoči i upotrebljeni termin županat, koji je pretežito označavao teritorijalnu jedinicu manju od županije, često vezanu za neko utvrđeno središte te naseljenu određenim slojem privilegiranoga stanovništva (kao takvi su, na primjer u Slavoniji, posvjedočeni *iobagiones castris*).¹⁹ Možda se upravo postojanjem ovakvih privilegiranih društvenih skupina i njima pripadajućih teritorija manjih od županije može objasniti zašto su i neki domaći lokalni plemići, među kojima je bilo i Domaldovih potomaka, polagali pravo na određene tamošnje posjede u vrijeme kada su se Nelipčići, prema odredbama kraljevske darovnice, preselili iz Knina u Sinj.²⁰ Dapače, pitanje je što je točno dobio knez Ivan. Banovi Nikola i Stjepan II. Kotromanić u preliminarnim ugovorima nudili su mu Cetinu sa svime što joj pripada i tamošnjim kastrumom kao i Klis (*Cetina cum suis pertinenciis et debitis, et castrum Cliscia (...) prefata castra, scilicet Cetina et Cliscia, et ad ipsa spectancia*) ako preda Knin, Brečevo i još četiri utvrde. Konačni kraljevski privilegij spominje, pak, samo kraljevsku utvrdu Sinj s njezinim distriktom Cetina (*castrum nostrum regale Zyn vocatum cum districtu eius Cetina appellato et quibusvis pertinenciis*). Dakle, Cetina se ovdje ne navodi ni kao zemlja ni kao županat ni kao županija (komitat), nego kao distrikt povezan s gradom Sinjem što, čini se, predstavlja ograničeniji prostor niže hijerhijske razine. U sklopu distrikta svakako se nalazilo i sinjsko podgrađe, a možda i nešto šire okruženje, koje je uključivalo i sela

¹⁷ CD 3, 101-102, dok. 82; Jurić, "Građa za bibliografiju", 20-21, dok. 47; V. Klaić, "Rodoslojve", 4-5; Stjepan Gunjača, *Topografska pitanja na teritoriju stare cetinske županije s ekskursima o ubikaciji Setovije i Tiluriuma* (Split: Bihać – Hrvatsko društvo za istraživanje domaće povijesti, 1937), 14-16; N. Klaić, *Povijest Hrvata*, 364.

¹⁸ CD 4, 243-244, dok. 212; Jurić, "Građa za bibliografiju", 24, dok. 69; Soldo, "Cetina", 73.

¹⁹ Jurić, "Građa za bibliografiju", 24, dok. 69; 29, dok. 97; 63, dok. 260-261; Ćiro Kalebić, "Povjesni prilozi topografiji gradova i tvrđava u župi Cetini", *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 50 (1928 – 1929): 296-300; Ante Jadrijević, "Ubikacija mjesta Stoca u Cetini", *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 63-64 (1961 – 1962): 193-197; Soldo, "Cetina", 66-67, 71; Mladen Ančić, "Gospodarski aspekti stočarstva Cetinskog komitata u XIV stoljeću", *Acta historico-oeconomica Iugoslaviae* 14 (1987): 71, 91; Birin, "Knez Nelipac", 187. O pojmu županata, poglavito u Slavoniji, vidjeti: Éva Bátoriné Halász, Suzana Miljan, ur., *Diplomatarium comitum terrestrium Crisiensium (1274 – 1439) – Isprave križevačkih zemaljskih župana (1274. – 1439.)* (Budapest; Zagreb: Magyar Tudományos Akadémia, 2014), 11-12, 69-95.

²⁰ CD 5, 617-618, dok. 65; CD 8, 3-4, dok. 4. Cetina je koncem 13. i početkom 14. stoljeća privremeno potpala pod vlast Bribiraca. U jednome razdoblju sinovi bana Pavla Šubića nosili su titulu cetinskih knezova. Vidjeti i: N. Klaić, *Povijest Hrvata*, 424.

u neposrednome susjedstvu u kojima su pojedini plemići također imali svoje posjede, što će se vidjeti u nastavku izlaganja. Klis, tada u rukama Bribiraca, ispaao je iz igre zbog čega je Ivanu Nelipčiću ostavljeno i Brečevo s Poljem.²¹

Odnos knezova Nelipčića te srednjega i nižega plemstva u Cetini

O vezama Nelipčića i Cetine prije 1345. godine, osim jednoga kupoprodajnog ugovora iz 1341. godine, nema izravnih podataka. Malo je obavijesti i za razdoblje do 1356. godine. Nekoliko dokumenata ukazuje na srodstvo Nelipčića i Domaldića kao i na mogućnost da su pripadali plemenu Svačića (Snačića).²² Čini se da se ne radi o neosnovanim hipotezama, ali su podaci kojima raspolažemo previše oskudni da bi se iznio definitivni zaključak. Djeluje, ipak, da su – barem u vrijeme kneza Nelipca, a vjerojatno i ranije – jezgru obiteljskoga posjeda Nelipčića činili distrikti Oprominje i Polje Kanjane u Kninskoj županiji.²³

Niz dokumenata iz razdoblja od 1356. do 1361. godine govori o odnosima Nelipčića s lokalnim plemićima. Na osnovi njih može se zaključiti da je knez Ivan postupno učvršćivao svoju vlast i to rjeđe obračunom, a češće nekom vrstom sporazuma s predstavnicima nižega plemstva, o čemu neposredno i slikovito govore primjeri iz izvora. Prije nego što ih razmotrimo, moramo se osvrnuti i na politički kontekst u kome su se ovi sporovi odvijali. Kao što se može primijetiti, oni su zabilježeni desetak godina nakon prelaska Nelipčića u Cetinu. Uzrok tome nije samo nedostatak izvora niti razdoblje mladosti kneza Ivana i njegove “adaptacije i aklimatizacije” na novostečenome posjedu. Važno je uočiti da je sporovima prethodilo vrijeme ratova kralja Ludovika i Mlečana, u koje su se upleli i lokalni velikaši, prije svega preostali Šubići Bribirski. Na kraljevskoj strani ovoga puta zajedno su se našli i kao saveznici u borbi dokazali bosanski ban Stjepan II. i knez Ivan Nelipčić.²⁴

²¹ Soldo, “Cetina”, 66, 68, 76-77; Ivan Botica, “Franjevački samostan i crkva sv. Marije u podgrađu Cetini pod Sinjem (primjer povijesnog diskontinuiteta)”, *Povijesni prilozi* 38 (2010): 1-29. Nakon 1372. godine i povratka Ivana Nelipčića iz Huma u Cetinu, kneštvo Nelipčića obuhvaćalo je više utvrda i više distrikata (Cetina, Posušje, Ogorje, Kreševce, Poričje). Ovi distrikti tvorili su Cetinsku županiju/komitat (MNL-OL, DL 38499; Birin, “Knez Nelipac”, 99. Vidjeti i bilj. 64).

²² CD 11, 98-100, dok. 75; Antonio Krekich, “Documenti per la storia di Spalato 1341 – 1414”, *Atti e memorie della Società dalmata di storia patria* 2 (1927): 154-155, dok. X; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 41, dok. 154; Jakov Stipišić, Ante Nazor, ur., *Spisi splitskog bilježnika Ivana pok. Cove iz Ankone (1341 – 1344)* (Zagreb: HAZU, 2002), 204-205, dok. 342; Veljko Gortan i dr., ur., *Opsada Zadra* (Zagreb: HAZU, 2007), 120-127; V. Klaić, “Rodoslovje”, 3-4, 7; Švob, “Komes Domald”, 8-10, 12-13; Gunjača, “Tiniensia II”, 37-40; N. Klaić, “Društvo u srednjovjekovnoj Hrvatskoj”, 268; Krešimir Kužić, “Plemići s područja župe Zmina u srednjem vijeku”, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 17 (1999): 7; Birin, “Knez Nelipac”, 10-15; Damir Karbić, “Nelipčići i Šubići – međusobni odnosi”, u: *Miljevci u prošlosti (s pogledom u budućnost)*, ur. Marko Menđušić i Drago Marguš (Visovac; Drinovci: Miljevački sabor, 2008), 142.

²³ V. Klaić, “Rodoslovje”, 2; Franjo Smiljanić, “Građa za povijesnu topografiju kninsko-drniškoga kraja u srednjem vijeku”, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 15 (1992): 55-63.

²⁴ *Listine* 3, 67, dok. C; 111, dok. CLXXI; Soldo, “Cetina”, 78; Damir Karbić, “The Šubići of Bribir. A Case

Cetina je još prije dolaska kneza Ivana pa sve do 1357./1358. godine praktično bila pogranično područje prema bosanskome i venecijanskome teritoriju, a ni razdoblja primirja u središnjemu ugarsko-mletačkom sukobu nisu bila sasvim mirna. Nekoliko važnih utvrda u Nelipčičevu susjedstvu nalazilo se u rukama Bribiraca. Hum je bio pod kontrolom (u tomu trenutku savezničke) Bosne, ali ni taj teritorij nije bio miran jer je prava na humsku zemlju polagao i srpski car Dušan, koji je napadao Bosnu, ali i dijelove Cetinskoga kneštva 1350. godine.²⁵ Godinu dana kasnije ban Stjepan II. u darovnici svome vlastelinu Vuku Vukoslaviću iz roda Hrvatinića isticao je da mu je neimenovani “kraljev odmetnik” oduzeo njegovu utvrdu Visući blizu Omiša, ali ju je on uspio povratiti kada je Vuk uzeo “brod” (riječni prijelaz) kod Trilja. Do sada se uglavnom smatralo da se ta obavijest odnosi na borbe Bosanaca s Nelipcem iz razdoblja od 1337. do 1340. godine, ali nam se čini vjerojatnijim da su “odmetnici” zapravo Šubići Bribirski, između ostaloga gospodari Omiša, koje je (iz obiteljskih razloga), pomagao srpski car 1350. godine.²⁶ Dušan se i kasnije našao na istome prostoru nastojeći zaštititi posjede svoje sestre Jelene, udovice Mladina III. Bribirskoga koncem 1355. godine. Tijekom nekoliko mjeseci srpska posada nalazila se u Klisu (pod komandom njemačkoga viteza Palmana) i u Skradinu (pod komandom zetskoga vojvode Đuraša Ilijića). Početkom 1356. godine Skradin je predan Mlečanima, a Klis je, uz pomoć Nelipčića, zauzeo ban Nikola Bánffy (Banić).²⁷ Kralj Ludovik obnovio je rat s Mlečanima, koji je uspješno okončan dvije godine kasnije (1358.). Smirivanje rata i nedvojbeno angažiranje kneza Ivana Nelipčića na strani kralja Ludovika omogućilo je otpočinjanje procesa sređivanja odnosa među cetinskim plemstvom.

Study of a Croatian Medieval Kindred” (doktorska disertacija, Central European University Budapest, 2000), 119-138; Birin, “Knez Nelipac”, 75-79.

²⁵ Trogirani su očekivali da će srpski car biti u Cetini u listopadu 1350. godine. Lucio, *Memorie storiche*, 246; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 1, 559; CD, 11, 618, dok. 475; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 46-47, dok. 182-184.

²⁶ Lucio, *Memorie storiche*, 234; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 1, 535-536; Ferdo Šišić, “Iz arkiva u Körmendu”, *Vjesnik Kraljevskog hrv-slav-dalm. zemaljskog arkiva* 7 (1905): 219-221; dok. 8; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 34-35, dok. 120-122; 47, dok. 185; Jelena Mrgić-Radojčić, “Povelja bana Stjepana II Kotromanića knezu Vuku i Pavlu Vukoslaviću”, *Stari srpski arhiv* 1 (2002): 79-92; Gunjača, “Tiniensia II”, 42; N. Klaić, *Povijest Hrvata*, 595, 619-620, 641, 644-646; Birin, “Knez Nelipac”, 38, 160, 217; Karbić, “Nelipčići i Šubići”, 137-143. Pregovori između Nelipčića i Jelene Šubić vođeni su, uz posredovanje Trogirana, u veljači 1351. godine, a nekakvo primirje sklopljeno je u ožujku 1352. godine. Moguće je, međutim, da je Lucićeva bilješka pogrešno datirana i da je do primirja došlo već u ožujku 1351. godine. Vidjeti: “Note cronologiche”, 4, 119; Lucio, *Memorie storiche*, 246; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 1, 559; *Listine* 3, 207, dok. CCCV; 207-208, dok. CCCVII; CD 12, 81, dok. 56; Soldo, “Cetina”, 78-79; Birin, “Knez Nelipac”, 77-79.

²⁷ Jurić, “Građa za bibliografiju”, 48-49, dok. 190-193; Katić, “Veze primorske Dalmacije”, 294; Birin, “Knez Nelipac”, 80-81. Knez Ivan, koji se spominje u Klisu 1358. godine, nije Ivan Nelipčić, kao što su mislili Lovre Katić i Šime Jurić. Vidjeti: Lucio, *Memorie storiche*, 271; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 1, 608; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 50, dok. 197; Katić, “Veze primorske Dalmacije”, 295.

Već u prvome desetljeću svoje vladavine kralj je započeo niz reformi koje su podrazumijevale reorganizaciju županija i županijske uprave, društvenih struktura, posjedovne dokumentacije i tako dalje. Kako bi što veći broj ljudi vezao za sebe i ograničio moć velikaša, vjerojatno je još 1351. godine donio Dekret o izjednačavanju plemstva u kraljevstvu. Na nekoliko primjera iz sljedeće (1352.) godine znamo da su učinjeni napori da se taj zakon implementira.²⁸ Niže lokalno plemstvo očekivalo je, u skladu s navedenim, zaštitu svojih prava. Kraljevski i banski sud uglavnom su mu izlazili u susret, ali su ta prava – u slučaju da je tako bilo procijenjeno i uslijed nedostatka izravnih dokaza o plemenitosti ili posjedovnih listova – mogla biti zanemarena. U načelu, velikaši odani kralju stjecali su prednost nad podjednako odanim nižim plemstvom samo kada potonji nisu uspijevali nedvojbeno dokazati svoja starija prava. Također, u konkretnome Nelipčičevom slučaju kralj ih je svojom darovnicom iz 1345. godine izuzeo od svakoga suda osim kraljevskoga te im je u potpunosti potčinio sve Hrvate i Vlahe u Sinju i Cetinskome distriktu, u Brečevu s Poljem te u Kamičcu i u Oprominju. Sukladno tome, dijelovi plemstva nastojali su u to doba istaknuti svoju pripadnost bratstvu dvanaest hrvatskih plemena kako bi stekli posebne povlastice, poglavito izuzeće od određenih poreznih i vojnih obveza. To je praktično bio jedini put njihove emancipacije od velikaške dominacije, odnosno do stjecanja kraljevske zaštite. Međutim, bez valjanih dokaza, neovisno o tome da li uopće nisu ni imali ili su im pak bili oduzeti, taj status nije im priznavan. Svojevrсно rješenje za sve strane postala je institucija familijarstva.²⁹ O tome, kao što je već rečeno, najbolje svjedoče izvori vezani za prostor cetinskoga distrikta, koji je polovinom 14. stoljeća, izgleda, podrazumijevao širu okolicu Sinja.³⁰

Poznato je da se jedan veliki posjednik iz okolice Sinja javlja još 1341. i 1342. godine. Radi se o vojvodi Tvrdošu Berislaviću iz Vlasinjeg/Vlašinjeg ili Vlažnoga Otoka (*de Vlassini Otoch de Cetina*). Ne zna se kojemu je rodu pripadao, ali vjerujemo da se ipak nije radilo o vlaškome vojvodi – kako se moglo čuti u historiografiji – nego o hrvatskome plemiću. On se, međutim, više ne spominje u vrijeme kada knez Ivan dobiva Sinj s Cetinom. Po svemu sudeći, Nelipčić je s Tvrdošem i njegovom obitelji uredio odnose kupovinom ili prelaskom spomenutih u kneževu službu. Jedan kupoprodajni ugovor iz 1341. godine pokazuje da su Nelipčići

²⁸ CD 12, 53-59, dok. 42; 66-67, dok. 47; 83-84, dok. 58; 138, dok. 96; N. Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest*, 215-216, dok. 154; 219, dok. 157.

²⁹ Engel, *The Realm of St. Stephen*, 126-128; Josip Kolanović, "Hrvatsko običajno pravo prema ispravama XIV. i XV. stoljeća", *Arhivski vjesnik* 36 (1993): 85-95; Damir Karbić, "Familiars of the Šubići. Neapolitan influence on the origin of the institution of familiaritas in the medieval Hungary", u: *La noblesse dans les territoires Angevins a la fin du Moyen Age*, ur. Noel Coulet i Jean-Michel Matz (Roma: Ecole française de Rome, 2000), 131-147; Neven Isailović, "Fragmenti o familijarima Hrvatinića u Dalmaciji i Hrvatskoj krajem XIV i početkom XV veka", u: *Spomenica akademika Marka Šunjića (1927 - 1998)*, ur. Dubravko Lovrenović (Sarajevo: Filozofski fakultet, 2010), 310-312.

³⁰ O pojmu Cetine vidjeti: Gunjača, *Topografska pitanja*, 9-29; Botica, "Franjevački samostan", 11-16.

(Nelipac i Konstantin), četiri godine prije dobijanja Sinja, kupili od Tvrdoša deset sela za tisuću malih mletačkih libri iako su ona tada bila udaljena od jezgre njihovih posjeda.³¹

Iste 1341. godine (8. svibnja) Berislavić je dio svojih posjeda poklonio splitskome nadbiskupu (selo Suhač), dok je 4. siječnja 1342. u Splitu prodao nećaku Vukišići Slavičiću sela i zaseoke Gidomić, Pobračić, Petrovo Polje kraj Pobračića i Gidomića, Orbus i Ričice za dvije tisuće malih mletačkih dukata.³² Moguće je da se Tvrdoš nakon ovih prodaja odselio iz Cetinskoga distrikta, a izvori kasnije ne bilježe ni njegove srodnike. Veza ovih Berislavića s istoimenome vrhričkom (vrličkom) obitelji, Domaldićima ili drugim cetinskim rodovima ne može se niti pouzdano utvrditi niti opovrgnuti.³³

Veći su i važniji izazov predstavljali spomenuti Domaldići, potomci cetinskoga kneza Domalda iz 13. stoljeća. Ne znamo jesu li oni 1345. godine uopće boravili na prostoru Cetine i jesu li bili povezani s drugim plemenitim rodovima toga kraja, ali su, izgleda, posjedovali nekakvu darovnicu kralja Andrije II. kojom im je dodijeljena čitava zemlja (županija) Cetina s Triljem (1210.). Je li se radilo o autentičnoj darovnici ili ne, nije pitanje kojim bi se ovom prilikom trebalo baviti.³⁴ Za našu temu najvažnije je da je ona tada smatrana validnom i da je knez Ivan smatrao da njome treba upotpuniti svoja prava na teritorij koji je stekao 1345. go-

³¹ N. Klaić, *Povijest Hrvata*, 608-609; Birin, "Knez Nelipac", 188. Na zaključak da se radi o vlaškomе vođi Nadu Klaić navodila je titula vojvode kao i toponim koji se navodi uz Tvrdoša – *Vlassini Otoch*. Međutim, titula vojvode javljala se i među Hrvatima (i knez Nelipac prvobitno je bio vojvoda Bribiraca), a nije sasvim utvrđena ni etimologija toponima *Vlassini Otoch*, koji se kasnije više ne javlja. Također, krug ljudi u kojemu se Berislavić kretao ne ukazuje na čovjeka iz vlaške zajednice. U tome smislu znatno opreznije pristupa Mladen Ančić (Ančić, "Gospodarski aspekti", 71-73, 92).

³² CD 10, 619-620, dok. 437; Krekich, "Documenti per la storia di Spalato", 140-142, dok. IV; Jurić, "Građa za bibliografiju", 35-36, dok. 127 i 131; *Spisi splitskog bilježnika*, 87-88, dok. 153; N. Klaić, "Društvo u srednjovjekovnoj Hrvatskoj", 269; Ančić, "Gospodarski aspekti", 71-73, 92; Birin, "Knez Nelipac", 188, 196. U dokumentu iz 1341. godine prvi se put spominje Sinj. Sva spomenuta mjesta nalazila su se u okolici Sinja – Suhač i danas postoji, Vlažni/Vlašnji Otok odgovara ili selu i općinskomе središtu Otok nedaleko od Sinja (što može sugerirati i konfiguracija terena) ili otočiću Gašparovcu između Čitluka i Bajagića, dok se Pobračić nalazio blizu Gale gdje postoji i otočić Gacko. Ričice, pak, vjerojatno ne odgovaraju istoimenome mjestu koje se nalazi dalje na istoku, prema Imotskome. Vidjeti: Fehim Dž. Spaho, "Jedan turski popis Sinja i Vrlike iz 1604. godine", *Acta historico-oeconomica Iugoslaviae* 12 (1985): 75-77; Fehim Dž. Spaho, Ahmed S. Aličić, Behija Zlatar, ur., *Opširni popis Kliškog sandžaka iz 1550. godine* (Sarajevo: Orijentalni Institut, 2007), 256, 397; Yusuf Sarinay i dr., ur., 91, 164, *MAD 540 ve 173 numaralı – Hersek, Bosna ve İsvornik livaları icmal tahrir defterleri*, sv. I-II (Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2006), 120, 146, 162; Kalebić, "Povijesni prilozi topografiji", 304-305; Soldo, "Cetina", 69; Isailović, Jakovljević, "Srednjovjekovno Brečevo", 36.

³³ Ivan Jurković, "Raseljena plemićka obitelj za osmanske ugroze: primjer Berislavića de Werhreka de Mala Mlaka (Dio prvi)", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 20 (2002): 125-164.

³⁴ CD 3, 101-102, dok. 82; Jurić, "Građa za bibliografiju", 20-21, dok. 47; Švob, "Komes Domald", 9-12, 15-20; N. Klaić, "Postanak plemstva", 131-132; N. Klaić, *Povijest Hrvata*, 364; Soldo, "Cetina", 68, 71-72, 80; Krešimir Kužić, *Povijest Dalmatinske zagore* (Split: Književni krug, 1997), 41; Ančić, "Splitski i Zadarski kaptol", 67.

dine. Na taj je način namjeravao povoljno razriješiti sukobljena gledišta – svoje, po kome mu je pripadala cijela županija, i ono lokalnoga plemstva, koje je branilo vlastite, kraljevskim dekretom garantirane, privilegije na posjedima koje su uživali unutar Cetinske županije. Iz navedenih razloga knez je u dva navrata – 1356. i 1358. godine – sklopio sporazum s Domaldićima, kojim su mu oni, prvo kao dobročinitelju (1356. – *non inmemores beneficiorum quas receperunt ac recipiunt et credunt recipere in futurum*), a zatim i kao srodniku (1358. – *eorum consanguineo*), ustupili sve darovnice i darovane im zemlje te priznali prava koja je dobio od kralja Ludovika. Prvo ustupanje prava odnosi se na cijelu Cetinu i sela Kanjane i Otava u Polju (*totam Cetinam (...) et in campo quod vulgariter dicitur Polye Kanyane et Othaua villas*) i izvršeno je pred kninskim biskupom i kaptolom 24. kolovoza 1356., dok se drugo odnosi na zemlju u Cetini u granicama darovnice Andrije II. Domaldu (*de terra in Cetina concessa per regem Andream*) i učinjeno je pred splitskim nadbiskupom i kaptolom 9. svibnja 1358. godine.³⁵ Sporazum o prijenosu prava odobrio je veoma brzo, već nakon prvoga ustupanja, kralj Ludovik.³⁶ Time je praktično darovnica kralja Andrije II. prenesena s Domaldićâ na Nelipčiče.³⁷ Bez obzira na činjenicu da Domaldići očito nisu *de facto* držali Cetinsku županiju u svojim rukama, postojala je jasna tradicija da su oni, prema starim darovnicama, njezini stari posjednici te je knezu Ivanu bilo veoma bitno da i s te strane dobije potvrdu i proširenje svoga nedavno stečenoga prava na Cetinu.

U prvome sporazumu, kao što je rečeno, čak se navodi da se Domaldići odriču ne samo Cetine, nego i Kanjana i Otava u Polju, dakle posjeda koje je, kao svoje (iako možda ne u cjelosti), držao još knez Nelipac. Je li to učinjeno zato što su spomenuite obitelji doista bile u srodstvu i da bi se spriječio bilo kakav spor oko imovine čije su dijelove doista držale obje strane, ne možemo sa sigurnošću reći.³⁸ Iako ne postoji nikakva izravna indicija da je knez Ivan koristio bilo kakva nediplomatska sredstva u pregovorima, činjenica da je sporazum ponovljen dva puta u tri godine svjedoči o tome da stvar ipak nije išla glatko, dakle ne sasvim *sponte non coacti*, uprkos kraljevskoj potvrdi.

³⁵ MNL-OL, DL 38490; "Note cronologiche", 5, 55; Lopašić, "Spomenici tržačkih Frankopana", 320, dok. XIV; CD 12, 474, dok. 364; Jurić, "Građa za bibliografiju", 49, dok. 195; 50, dok. 198; V. Klaić, "Rodoslovje", 3-7; Švob, "Komes Domald", 9-11; Gunjača, "Tiniensia II", 53; N. Klaić, "Postanak plemstva", 152-153; N. Klaić, "Društvo u srednjovjekovnoj Hrvatskoj", 267-268; Neven Budak, "Was the Cult of St. Bartholomew a Royal Option in Early Medieval Croatia?", u: (...) *The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways (...) Festschrift in Honor of János M. Bak*, ur. B. Nagy i M. Sebők (Budapest: Central European University Press, 1999), 245, 249; Ančić, "Splitski i Zadarski kaptol", 37-40, 64-67; Birin, "Knez Nelipac", 10-13, 83-84; Isailović, Jakovljević, "Srednjovjekovno Brečevo", 39-41.

³⁶ "Note cronologiche", 5, 55; CD 12, 383, dok. 285; Jurić, "Građa za bibliografiju", 49, dok. 194; Švob, "Komes Domald", 11; Ančić, "Splitski i Zadarski kaptol", 67.

³⁷ U ćirilichnome regestu, ispisanim hrvatskim jezikom na poledini povelje, vjerojatno u 15. stoljeću stoji: *ovo ie list' kim' tvrde Domaldići svoje liste knezu Ivanu* (u latiničnoj transliteraciji: "ovo ie list' kim' tvrde Domaldići svoje liste knezu Ivanu").

³⁸ Birin, "Knez Nelipac", 10-13, 83-84.

Izjava Domaldića iz 1356. godine sadrži zanimljive odredbe. Njome su Domaldovi potomci dali za pravo knezu Ivanu da sudski goni svakoga tko bi protupravno držao bilo koji od ustupljenih mu posjeda. Također su istaknuli da se odriču i svake druge darovnice koja bi se eventualno mogla pronaći kod njih ili bilo koga drugoga. Knez Ivan automatski bi stekao pravo i na te privilegije, a ono što bi sudski povratio od neovlaštenih držatelja posjeda naznačenih u tim ispravama, dijelio bi napola s Domaldićima.³⁹ Time kao da se predviđalo da će knez imati problema s drugim nižim plemstvom.

Izjava iz 1358. godine jest konačna i u njoj se (kao transumpt) navodi cijela darovnica Andrije II., s međama zemlje Cetine, koja se u ispravi iz 1356. godine samo spominje. Za razliku od prvoga dokumenta u kome se spominju samo četiri osobe (Slavogost i Domald, Ilijini sinovi, te njihovi nećaci Hrvatini i Nerad), drugoga puta ponaosob su navedena imena svih Domaldića koji se odriču darovnice i svojih prava. To su Slavogost Ilijić sa sinovima Rusinom i Grgurom, Slavogostov brat Domald Ilijić sa sinom Ilijom te nećaci dvojice Ilijića – Hrvatini Jurjević i Nerad Miroslović, a posebno je važno što se u ovome sporazumu ističe da su oni izjavili da su za to dobili određenu naknadu (*fatentur satisfactionem cessionis accepisse*). Dakle, unatoč problemima, spor je na kraju riješen dogovorom i obštećenjem Domaldića.⁴⁰

Pored Domaldića, kao predstavnika srednjega plemstva, koji su nakon 1358. godine nestali s povijesne pozornice, preselivši se možda još i ranije na drugu lokaciju, a svakako izvukavši najviše što su mogli od onoga što su doista posjedovali ili pretendirali da posjeduju, knez Ivan sporio se i s nižim plemićima koji su već stupili u njegovu službu kao familijari (*familiares*) i ljudi (*homines*). Radilo se o osobama koje su također imale posjede na prostoru koji je došao pod vrhovnu vlast ili utjecaj Nelipčića. Pojedini plemići su, radi svoje sigurnosti ali i osobne koristi, postajali familijarima spomenute obitelji, a takav međusobni odnos trajao je, u nekim slučajevima, i u više generacija, što će biti potvrđeno primjerima koji slijede u nastavku teksta. Međutim, katkad su između njih izbijali i sporovi vezani za određena prava ili pretenzije lokalnoga plemstva na neke zemljišne posjede. Izdvajamo slučajeve dva zanimljiva pojedinca – Semjuna Pavlovića iz Cetinske

³⁹ MNL-OL, DL 38490; Ančić, "Splitski i Zadarski kaptol", 37-40, 64-65. Iako dio teksta kojim se ovo predviđa nije sasvim jasan (...) *si aliqua alia priuilegia sew priuilegium aliquod inueniretur apud ipsos uel apud aliquos alios quoscumque vel quemcumque quod esse de concessione regia tangens aliqua que non tanguntur uel exprimuntur in priuilegio comitis Iohannis supradicti omnino deueniant ad manus eiusdem comitis Iohannis et quod idem comes Iohannes possit et debeat vti ipsis clamans ad iudicia et curiam uel curias sew placita quoscumque uel quemcumque detinentes aliquas possessiones, loca uel terras in ipsis priuilegiis expressa et talia cum fuerint extracta et liberata ac acquisita et possessa idem comes Iohannes cum ipsis filiis Helie atque nepotibus et eorum successoribus per medietatem diuidere teneatur*), vjerojatno bi se napola dijelile globe ili prihodi, a ne posjedovna prava.

⁴⁰ Soldo, "Cetina", 80, 90-91; Kužić, *Povijest Dalmatinske zagore*, 41; Ančić, "Splitski i Zadarski kaptol", 37-40; Ančić, "Srednjovjekovno plemstvo", 155; Birin, "Knez Nelipac", 83-84, 181-182.

županije (*in comitatu Cetine*) i Ivana Dminojevića iz polja Kanjane (*in campo Kanane*), koje se nalazilo u Kninskoj županiji.⁴¹

Semjun Pavlović (*Symeon Paulouich*) prvi se put spominje u ožujku 1350. godine kao odličnik (*ydonea persona*), svjedok i knežev pomoćnik u aktu kojim knez Pavao III. Bribirski, mlađi brat Mladina III., donosi presudu u sporu nekih Dragobrata i Prodana oko kuće i okućnice u selu Ugal u Poljicima kraj rijeke Žrnovnice.⁴² U tome trenutku on se, dakle, nalazi u krugu Bribiraca iako bi Nelipčiči trebali biti vodeći čimbenik u Cetini već od 1345. godine. Za našu temu važniji je njegovo drugo spominjanje. Radi se o nedatiranome izvješću Splitskoga kaptola izdanome svakako poslije 1356. godine, a najvjerojatnije 1358. godine (koncem ožujka ili u travnju). Izvješće sadrži nalog da se, na molbu kneza Ivana upućenu hrvatskome podbanu Petru, izvrši istraga protiv ljudi koji, suprotno kneževoj volji i pravima, nastavljaju držati neke dane im (*more donii*) posjede. Radilo se upravo o spomenutim plemićima – Pavloviću (*Semionem condam Pauli*) i Dminojeviću (*Johannem condam Dminoy*).⁴³ Iz isprave saznajemo da je Pavlović držao zemlje i naseobine uz sinjsko podgrađe, na koje se nadovezivao čitav niz obližnjih posjeda i sela (Radošić, Sušćivica, Hrvace, Čelopek, Mrgude, Suhač) od kojih se pojedina i danas nalaze sjeverno i zapadno od Sinja.⁴⁴ Budući da se neka od ovih mjesta poklapaju s nekadašnjim posjedima Tvrdoša Berislavića, stječe se dojam da ih je Semjun dobio posredovanjem kneza Ivana, ali da je s vremenom uzurpirao i neka prava koja mu nisu bila dodijeljena.⁴⁵ Bilo kako bilo, spor je mogla aktualizirati izgradnja franjevačkoga samostana u podgrađu Sinja započeta 1357. godine, čime je praktički udaren temelj razvitku gradića (varoši) zvanoga Cetina.⁴⁶

Izvješće je, čini se, ostalo nedorečeno iako su splitski kanonici 28. ožujka izvršili reambulaciju (ophodnju) u pratnji kraljeva čovjeka Hlapca Bogivčića i čovjeka

⁴¹ MNL-OL, DL 38488; Ančić, "Splitski i Zadarski kaptol", 38-39, 65-66.

⁴² Kaptolski arhiv u Splitu (dalje: KaS), Svezak (dalje: sv.) 64, f. 2; "Registar Splitskoga kaptola", 201.

⁴³ MNL-OL, DL 38488; Lopašić, "Spomenici tržačkih Frankopana", 320, dok. XIII; Ančić, "Splitski i Zadarski kaptol", 38-39, 65-66; Isailović, Jakovljević, "Srednjovjekovno Brečevo", 39-41. U registru stoji: *Листъ капитулски уставъни Семюну и Ивану Дминоевичу* ("List' kapitulski ustavn'i Semjunu i Ivanu Dminojeviću").

⁴⁴ DL 38488; Ančić, "Splitski i Zadarski kaptol", 66 (...) *Semionem condam Pauli ab omnibus metis et terminis ville suburgii castris Sinim similiter a Radosich et Susciuiica ac Crouace et tenutis Celopech, Margudi, Sohac et ab uniuersis pratis et pascuis, limitibus et metis ac ab uniuersis aquarum cursibus dictarum possessionum superius prenominatarum*). Kalebić, "Povjesni prilozi topografiji", 299-300, 304-305; Soldo, "Cetina", 71. Radošić se i danas nalazi zapadno od Sinja, a Suhač i Hrvace sjeverno od Sinja. Mrgude su se nalazile na prostoru današnjih sela Karakašica i Čitluk, sjeverno i sjeveroistočno od Sinja, dok Čelopek i Sušćivica nisu ubicirani. Čelopek se spominje i u turskome popisnom defteru iz 1528./1530. godine u Sinjskoj nahiji kao mezra, to jest pustoselina (91, 164, MAD 540 ve 173 numarah, 121).

⁴⁵ Suhač se spominje i u povelji kneza Anža Frankopana od 31. listopada 1436. godine. Vidjeti: Đuro Šurmin, ur., *Hrvatski spomenici*, sv. I (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1898), 138-139, dok. 74.

⁴⁶ CD 12, 406-407, dok. 305; Jurić, "Građa za bibliografiju", 49, dok. 196; Soldo, "Cetina", 67-68, 80-81; Ančić, "Gospodarski aspekti", 93; Birin, "Knez Nelipac", 83; Botica, "Franjevački samostan", 9-29.

kneza Ivana koji je “ustavio” (*arestavit*), to jest naložio preuzimanje svih Semjunu osporenih posjeda.⁴⁷ Čini se da je ipak i u ovome slučaju došlo do sporazuma jer je Semjun ostao na tome prostoru još desetak godina. Naime, nalazimo ga i 1369. godine u okolici Sinja, u vrijeme kada je knez Ivan službovao u Humu. Kralj je siječnja te godine naredio da se izvrši ophodnja posjeda Semjuna Pavlovića i njegovoga sina Nenade iz Cetinskoga distrikta (*Scemlien, filius Pauli de districtu Zetine et Nenada, filius suus*) kako bi se utvrdile međe njihovih sela Lučana, Sopčiča i Velmožana.⁴⁸ Nalog su izvršili kraljev čovjek Dubravac Dubravčić, vjerojatno iz susjedne župe Zmina, i kanonik Splitskoga kaptola koji je o tome i sačuvao izvješće iz kolovoza 1369. godine. I u ovome dokumentu se, ovoga puta kao međe, spominju dijelovi ranije navedenih mjesta Radošić i Mrgudi te Plišunca, ali i neke uvale, putevi i brda (Močni Dolac, Nebesa, Vidomira Gomila, Vodice).⁴⁹ Činjenica da Semjun nije pratio Ivana u Hum, kao neki drugi familijari, može biti, ali nije nužno dokaz da su bar neki njegovi posjedi u Cetini, koji su okruživali Sinj sa sjevera i zapada, ipak bili naslijeđeni. Za jednoga od njegovih nasljednika skoro četrdeset godina kasnije izravno se navodi da je iz Lučana (*de Lucane*).

O tome da su Pavlovićevi i Nelipčićevi odnosi s vremenom regulirani, svjedoči i to što se, poslije povratka kneza Ivana iz Huma u Cetinsku županiju (1372.), Semjunov sin Nenada kretao u krugu ljudi knezova Ivana i Ivaniša. Iako se ni u jednome izvoru eksplicitno ne navodi s tim epitetom, vjerojatno je bio njihov familijar, a nosio je i titulu kneza, a čini se i viteza. On je bio živ barem do 1417. godine, a spominje se u više navrata – kao svjedok oprostaja krvi između kliških Rogarića i Marića (travanj 1391. – *comes Nenada Samionich*),⁵⁰ kao potencijalni *homo regius* prilikom ophodnje posjeda splitskoga nadbiskupa (svibanj 1397. – *Nenada Seminovich*),⁵¹ zatim kao svjedok ispitan o pobuni pučana u Šibeniku iz 1358. godine (svibanj 1403. – *nobilis Croatus Nenada Sembuming*),⁵² kao prisutan prilikom sklapanja mira između unutarnjih i vanjskih Splicićana u

⁴⁷ MNL-OL, DL 38488; Ančić, “Splitski i Zadarski kaptol”, 38-39, 65-66.

⁴⁸ CD 14, 172-173, dok. 116; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 53, dok. 212. Lučane su i danas selo sjeverozapadno od Sinja, dok su Sopčiči i Velmožani neubicirani.

⁴⁹ CD 14, 211-212, dok. 151; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 53, dok. 213; Kalebić, “Povjesni prilozi topografiji”, 299-300; V. Klaić, “Rodoslovlje”, 8-9; Gunjača, *Topografska pitanja*, 18-19; Švob, “Komes Domald”, 11; Soldo, “Cetina”, 82-83; Kužić, *Povijest Dalmatinske zagore*, 34; Kužić, “Plemići s područja župe Zmina”, 8. Soldo pogrešno navodi da je Semjun Vlah.

⁵⁰ KaS, sv. 64, f. 67v; “Registar Splitskoga kaptola”, 143 (...*esse nobiles infrascriptos videlicet: comitem Georgium Ratchouich, comitem Tuartcho Churiacich, comitem Stephanum Dubraucich, comitem Nenadam Samionich...*).

⁵¹ CD 18, 225-227, dok. 150-151.; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 63, dok. 260-261; Grga Novak, *Povijest Splita*, sv. I (Split: Matica Hrvatska, 1978), 540-542 (...*aut Nenada siue Paulus Seminovich de Cetina...*).

⁵² MNL-OL, DL 42802, 50060; Ferdo Šišić, “Nekoliko isprava iz početka XV stoljeća”, *Starine JAZU* 39 (1938): 203-204, dok. 49; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 68, dok. 287 (...*et viri nobiles Croati, videlicet Stephanus Buystining de Butinauas, Nenada Sembuming de Cetina...*).

Dilatu (prosinac 1403. – *dominus Nenada Semnivich, miles*)⁵³, kao prvi svjedok iz najbližega okruženja kneza Ivaniša u darovnici koju je spomenuti cetinski knez izdao Trogiraniu Petru Chiudiju (prosinac 1410. – *Nenada Semgliunich fidelis et servitor*)⁵⁴ te u jednome notarskom aktu iz Trogira kojim zalaže šest srebrnih pladnjeva u vrijednosti od šezdeset dukata (rujan 1417. – *Nenada Semcovich*).⁵⁵ Iz životopisa Nenade Semjunovića vidimo kako je jedan lokalni niži plemić ne samo zadržao svoj ugled i baštinu, nego imao uspješnu i dugu karijeru i to u vrijeme dominacije Nelipčićâ.

Pored Nenade, dva puta zabilježen je i njegov srodnik, vjerojatno brat Pavao – u svibnju 1397. godine prilikom reambulacije poseda Splitske nadbiskupije (zajedno s Nenadom)⁵⁶ te u lipnju 1406. godine kao svjedok pri uvođenju u posjed magistra Franje Urkova, literata iz Šušnjara u Dicmu, kancelara kneza Ivaniša Nelipčićâ.⁵⁷ U dokumentu iz 1406. godine doslovno se navodi da je Pavao iz Lučana (*Paulus, filius Semgunich de Lucane*). Za njega se, na istome mjestu, kaže i da je bio *homo noster* kneza Ivaniša, što je sukladno praksi po kojoj su u slučajevima uvođenja u posjede kao svjedoci uglavnom djelovali lokalni uglednici koji su uživali povjerenje darovatelja, ali i primatelja posjeda.

Nešto je drugačiji primjer burnoga života Ivana Dminojevića, plemića iz polja Kanjane. Uprkos širokome rasponu godina u kojima se spominje (1358. – 1403.), pretpostavljamo da se ipak radi o jednoj te istoj osobi. Ivan je vjerojatno bio sin kneza Dminoja, sina Martina Ludovića, koji je bio Nelipčićev pouzdanik i istaknuti familijar još u vrijeme kneza Nelipca i koji je odlazio čak i u diplomatske misije u Veneciju kao i, po svemu sudeći, kralju Ludoviku. Dminoje se u Nelipčevo vrijeme spominje kao pregovarač prilikom sklapanja mira sa Šibenikom,

⁵³ Lucio, *Memorie storiche*, 384; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 2, 839; Šišić, “Nekoliko isprava”, 224-225, dok. 68; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 68-69, dok. 291; Novak, *Povijest Splita*, 330 (...et egregiis nobilibusque multibus, ac viris domino Tvartho Laticich vicebano Dalmatie et Croatiae, domino Thomasio Curicich, domino Nenada Semnivich, domino Ioanne Cupruich militibus...). Nenada se ovdje, čini se, spominje kao vitez (*miles*), ali u nedostatku originala nije moguće provjeriti Lucićev navod.

⁵⁴ Lucio, *Memorie storiche*, 427; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 2, 919; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 84, dok. 369 (*Ego Nenada Semgliunich, Georgius Dragancich, Marco Misglienouich, Micaz Drasoeuich, Ioannes Buistinich, Iuan Iescouich, Iuray Ugrinouich fideles et servitores promittimus etc. iurantes etc.*); V. Klaić, “Rodoslovje”, 12; Birin, “Knez Nelipac”, 120. U Stipišićevu prijevodu Lucićeva djela potkrala se pogreška te stoji da je navedena povelja izdana 1420. godine.

⁵⁵ Ančić, “Gospodarski aspekti”, 92, bilj. 105.

⁵⁶ CD 18, 225-227, dok. 150-151.; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 63, dok. 260-261.

⁵⁷ KaS, sv. 64, f. 76; “Registar Splitskoga kaptola”, 206-207 (...) *quo presente Paulus filius Semgunich de Lucane homo noster ad premissa specialiter deputatus* (...); Gunjača, *Topografska pitanja*, 19; Katić, “Veze primorske Dalmacije”, 302; Kužić, *Povijest Dalmatinske zagore*, 36. Vjerojatno su dotičnoga kancelara Franju iz Šušnjara, koji se spominje sve do 1434. godine (kao *Franciscus de Susnau, cancelarius*), zarobili Mlečani 1420. godine iako bi to mogao biti i Franjo Lukin iz Hrusola. Vidjeti: Lucio, *Memorie storiche*, 428, 432-433; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 2, 920-921, 928-931; *Listine* 9, 70; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 83, dok. 366; Dubravko Lovrenović, “Cetinski knez Ivaniš Nelipčić u političkim previranjima u Dalmaciji krajem XIV i tokom prvih decenija XV stoljeća”, *Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu* 22 (1986): 219; Birin, “Knez Nelipac”, 137-139.

putovao je u Mletke (s još jednim poslanikom i članovima obitelji) koncem 1343. godine, a vjerojatno se na njega odnosi i spomen ranijega pregovarača iz studenoga/prosinca 1342. godine.⁵⁸ U vrijeme kneza Ivana bio je “ustupljen” bosanskome banu Stjepanu II. kao njegov poslanik Mlečanima (1349.),⁵⁹ dok je 1356. godine bio upućen kralju Ludoviku kako bi dobio potvrdu prijenosa ranijih prava na Cetinu, koja su Domaldići ustupili Nelipčićima. Prilikom podnošenja te isprave na potvrdu navodi se kao knez *Dminoi de Churuach*, što bi mogle biti Hrvace (koje je mogao dobiti od kneza Ivana) ili, manje vjerojatno, iskvaren oblik riječi *Chervath* (kako se ponekad pisalo Hrvat).⁶⁰

Ivanu Dminojeviću je, nakon smrti njegova oca (oko 1358.), knez Ivan zamjerio što, protiv njegove volje, drži neke posjede u polju Kanjane. Već spomenuta isprava Splitskoga kaptola o postupku protiv Pavlovića i Dminojevića još je nedorečenija kada je u pitanju potonji jer nema izvješća o tome da su kanonici uopće izvršili ophodnju osporenih mu posjeda.⁶¹ Međutim, kao i u slučaju Semjuna Pavlovića, i ovdje je došlo do pomirenja i poravnanja te je Dminojević ostao Nelipčićev familijar. Dapače, napredovao je u karijeri pa je tako 1377. godine bio sinjski podkastelan (zajedno s Grdomilom, Ugrinom i Mihalčićem), a ubrzo zatim i kastelan Čačvine (prije listopada 1379.).⁶² Uprkos tome, poslije smrti kneza Ivana između njega i Ivanove udovice Margarete došlo je do ozbiljne raspre.

⁵⁸ MNL-OL, DL 38488; *Listine* 2, 159-162, dok. CCLXVII-CCLXIX; 200, dok. CCCXXXII (*Dminoie condam Martini Ludovich*); 205, dok. CCCXXIX; 207-208, dok. CCCXLV; 209, dok. CCCXLVIII; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 37, dok. 135, 137; 40, dok. 151; 41, dok. 153, 155, 156; Birin, “Knez Nelipac”, 55-60; Isailović, Jakovljević, “Srednjovjekovno Brečevo”, 39-41.

⁵⁹ *Listine* 3, 143-144, dok. CCXIII (*ambaxata...exposita per comitem Dminoio pro parte domini bani Bosine*).

⁶⁰ “Note cronologiche”, 5, 55; *CD* 12, 383, dok. 285; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 49, dok. 194; Ančić, “Splitski i Zadarski kaptol”, 38-40, 67. U dokumentu s početka 1358. godine Hrvace se spominju kao posjed koji neovlašteno drži Semjun Pavlović, a ne Dminojev sin Ivan. Cijelu stvar dodatno problematizira prilično nejasna formulacija u pismu podbana Petra unesenome u izvješće Splitskoga kaptola (*quod sunt aliqui qui tenent possessiones suas quas more donii alicui ipsorum contulerat (...) arestat omnem hominem de possessione sua et citet quem voluerit ex eis*). Iz navedene rečenice nije jasno kome je točno knez Ivan dodijelio posjede koji se neovlašteno prisvajaju niti zašto se kaptolskome kanoniku ostavlja pravo da prizove “onoga koga želi” između dvojice navedenih držalaca spornih posjeda – Semjuna Pavlovića i Ivana Dminojevića – iako mu se prethodno nalaže da svim prekršiteljima “ustavi” to što prisvajaju.

⁶¹ MNL-OL, DL 38488; Lopašić, “Spomenici tržačkih Frankopana”, 320, dok. XIII; Ančić, “Splitski i Zadarski kaptol”, 38-39, 65-66; Isailović, Jakovljević, “Srednjovjekovno Brečevo”, 39-41. Vidjeti i bilj. 60.

⁶² KaS, sv. 64, f. 21v, 37-37v; Vladimir Rismondo, ur., *Pomorski Split druge polovine XIV st. Notarske imbrevijature*, (Split: Muzej grada Split, 1954), 20-22; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 54, dok. 217; Josip Ante Soldo, “Čačvina – kratki povijesni pregled”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 37 (1995): 209-210; Mladen Ančić, *Putanja klatna. Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću* (Zadar; Mostar: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti HAZU; Ziral, 1997), 263-264; Mladen Ančić, “Ser Ciprijan Zaninov. Rod i karijera jednog splitskog patricija druge polovice XIV. stoljeća”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 39 (1997): 59-62; Birin, “Knez Nelipac”, 90; Botica, “Franjevački samostan”, 14; “Registar Splitskoga kaptola”, 53-54, 89-91. Dokument iz 1377. godine u historiografiji se često pogrešno datirao u 1371. godinu.

Na osnovi dokumenta koji je sačuvan u registru Kaptolskoga arhiva u Splitu (Svezak br. 64), u Cetini pod Sinjem 6. listopada 1379. godine održan je veliki shod (sabor) Nelipčićeva kneštva zbog Dminojevićevoga napada na kneginju. Naime, spomenuti je, kako se navodi, “potaknut đavoljim duhom”, s družinom ljudi iz svoga polja Kanjane (imenom se navode *Michal Doguli* i *Humilenus Geseuich*⁶³), presreo gospodaricu koja se vraćala s mise iz podgrađa u sinjsku utvrdu i zaprijetio joj da je neće živu pustiti u grad. Međutim, gradska posada zasula je Dminojevića i njegovu družbu kamenjem i omogućila kneginji da utekne. Na shodu je Margareta optužila Ivana da joj želi preoteti Cetinsko kneštvo i Sinj iako ga je ona obdarila brojnim počastima i položajima.⁶⁴ Dminojević i njegovi suradnici nisu se pojavili na shodu kako bi se opravdali (*item de Polle in magna multitudine excepto dicto Iohanne Dminoeuich et Michal ac Humileno*), dok su drugi familijari i okupljeni ljudi potvrdili vjernost kneginji i njezinome sinu Ivanišu. Čovjek istoga imena i prezimena, *Iohanne Dminoij*, sreće se kao svjedok pri sastavljanju jednoga ugovora u Šibeniku u travnju 1386. godine, ali ne možemo znati radi li se o istoj osobi.⁶⁵ Međutim, ono što pouzdano znamo jest da je Ivan (*Johannes Dyminaeuig*) na svojim posjedima u polju Kanjane, preciznije u Siveriću, boravio i 1403. godine kada su ga ninski kanonici ispitali o pobuni šibenskih pučana iz 1358. godine. U istome dokumentu iz 1403. godine u Siveriću se spominje i neki Matej Dminojević, ali ne znamo je li i on Ivanov rođak.⁶⁶

Pored navedenih slučajeva koji su, uz sve peripetije i različita poimanja stečenih posjedovnih prava, ipak razriješeni tako da su obje strane zadovoljile barem neke svoje interese i potraživanja, poznati su i sporovi koji se nisu završili sporazumom. Jedan od njih je i znameniti slučaj trojice cetinskih plemića – Ivana i Lacka, sinova Tovordije (vjerojatno Tvrdoja) i Tvrтка, sina Jurja Grubića⁶⁷ – koji su na Kraljevskome sudu u Zadru pred kraljicom-majkom osporavali knezu Ivanu

⁶³ Ne znamo je li ovaj Umiljen srodnik čačvinskoga kastelana iz 1377. godine Perka (*Percho Gesseuich*). Ovo prezime moglo bi se čitati kao Gezević, Gešević ili Ježević. Vidjeti: Ančić, *Putanja klatna*, 263-264.

⁶⁴ KaS, sv. 64, fol. 37-37v; Soldo, “Cetina”, 83-84; Stipe Gunjača, “Tragom istraživanja prošlosti Sinja i okolice”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 21. 3. 1957., 3; 22. 3. 1957., 2; 23. 3. 1957., 3; Stjepan Gunjača, “Ubikacija srednjovjekovnog kastruma Brečevo”, *Rad JAZU* 311 (1957): 221-222, 230-232; Stipe Gunjača, *Kratak pregled prošlosti Sinja i okolice* (Sinj: Kulturno društvo ‘Cetinjanin’, 1977), 15; Bariša Krekić, “Jedan mletački dokument o Nelipčićima”, *Historijski zbornik* 19-20 (1966 – 1967): 413; Ančić, “Gospodarski aspekti”, 70, bilj. 3, 80; Botica, “Franjevački samostan”, 15; Isailović, Jakovljević, “Srednjovjekovno Brečevo”, 42; “Registar Splitskoga kaptola”, 89-91.

⁶⁵ Mirko Zjačić, “Spisi šibenskog notara Slavogosta”, *Starine JAZU* 44 (1952): 226, dok. 32; Isailović, Jakovljević, “Srednjovjekovno Brečevo”, 42-43.

⁶⁶ MNL-OL, DL 42802, 50060; Šišić, “Nekoliko isprava”, 200, dok. 45; 203-204, dok. 49; Josip Barbarić, Josip Kolanović, ur., *Šibenski diplomatarij. Zbornik šibenskih isprava* (Šibenik: Muzej grada Šibenika, 1986), 65-67, dok. 27; Milko Brković, “Isprave bosansko-humskih srednjovjekovnih vladara Šibeniku”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 50 (2008): 28-30, 43-44; Isailović, Jakovljević, “Srednjovjekovno Brečevo”, 43.

⁶⁷ Ne znamo da li bi ovaj Juraj mogao biti ser Juraj Grubić koji je o Svetom Duju dobijao 12 libara od Splita, prema troškovniku Splitske općine iz 1345/48. (Novak, *Povijest Splita*, 551). Ne čini nam se vjerojatnim da bi se navedeni Tovordija (Tvrdoje) mogao poistovetiti sa Tvrdošem Berislavićem.

Nelipčiću pravo na neke njihove baštinske posjede *in districtu de Chetyne* pozivajući se na svoja stara prava i privilegije iz vremena Andrije II. i na pripadnost plemstvu dvanaest hrvatskih plemena. Oni su čak optužili Nelipčića da ih je zatvorio kako bi im oteo darovnice i istjerao ih s posjeda. Međutim, kralj Ludovik 28. prosinca 1360. donio je konačnu presudu u korist kneza Ivana jer su osidnici (22 susjeda, drugih pripadnika lokalnoga nižeg plemstva) posvjedočili da spomenuta trojica – iako su se općenito smatrali plemićima tamo gdje su boravili – ne pripadaju skupini dvanaest hrvatskih plemena. Osidnicima nije bilo poznato ni da Grubići imaju privilegije niti da su im oteti.⁶⁸ I sam knez Ivan se – s dvojicom istaknutih plemića (od kojih je jedan bio krbavski knez Grgur Budislavić) – zakleo da optužbe protiv njega ne stoje, da posjeduje sve potrebne darovnice i da je spomenutu trojicu zatočio ne da bi ih orobio nego zato što su mu nisu davali ni dugovanu službu ni prihode.⁶⁹ Iz ovoga slučaja već možemo naslutiti da je bilo i većega otpora Nelipčićevoj vladavini, a sa druge strane i mogućih pritisaka na lokalno plemstvo.

Navedeni slučajevi nisu interesantni samo kao primjeri raznolikosti odnosa između Nelipčića te srednjega i nižega plemstva na teritoriju pod njihovom vrhovnom vlašću ili utjecajem. Oni ipak svjedoče i o općoj praksi toga vremena u kojoj su sporovi najčešće rješavani mirnim i pravnim putem iako se s velikom vjerojatnošću može ustvrditi da su određeni pritisci na lokalne plemiće bili vršeni.⁷⁰

⁶⁸ HR-HDA-25, Neoregistrata acta, fasc. 483, br. 31; MNL-OL, DL 33318; CD 13, 86-90, dok. 62; Jaroslav Šidak, *Historijska čitanka za hrvatsku povijest* (Zagreb: Školska knjiga, 1952), 70-73, dok. 28; N. Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest*, 241-243, dok. 166; Jurić, "Građa za bibliografiju", 51-52, dok. 205-206; Soldo, "Cetina", 81-82; N. Klaić, *Povijest Hrvata*, 604; N. Klaić, "Društvo u srednjovjekovnoj Hrvatskoj", 268-269; Botica, "Franjevački samostan", 16-18. Regest na poleđini dokumenta glasi: *И ови листъ краља Лоиша кнезу Ивану на Цетину и како су тужбе биле на нега прид кралицомъ у Задри од Грубић и ондије дано за добито кнезу Ивану. А то тврди краљ Лоиш тимъ листомъ* ("I ovi list' krala Loiša knezu Ivanu na Cetinu i kako su tužbe bile na nega prid kralicom' u Zadri od Grubić i ondije dano za dobito knezu Ivanu. A to tvrdi kral' Loiš tim' listom").

⁶⁹ O pitanju plemstva dvanaest hrvatskih plemena već se opširno raspravljalo u historiografiji. Vidjeti: V. Klaić, "Rodoslovje", 8; Švob, "Komes Domald", 9-12; Nada Klaić, "Plemstvo dvanaestero plemena Kraljevine Hrvatske (Nobiles duodecim generationum regni Croatiae)", *Historijski zbornik* 9 (1956): 93; N. Klaić, "Postanak plemstva", 156; N. Klaić, *Povijest Hrvata*, 593-610; Raukar, *Seljak i plemić*, 31, 34-36, 45-50, 55-56; Birin, "Knez Nelipac", 84-85; Ančić, "Srednjovjekovno plemstvo", 156-157.

⁷⁰ Možda ipak vrijedi spomenuti ubojstvo stanovitoga Mišljena Ježevića (*Mislienus Jegeuich*), koje je, kako se navodi, "ne bez razumljivoga razloga" (*non sine causa rationabili*) počinio osobno knez Ivan, vjerojatno koncem 1360. godine ili početkom 1361. godine iako nije isključeno da se to dogodilo i nešto ranije s obzirom da su parnice mogle dugo trajati. Motive ovoga ubojstva ne znamo pa ne bi bilo uputno nužno povezivati taj slučaj sa sporovima oko posjeda. Pa opet, žrtva je bila osoba iz plemićkoga staleža (brat mu je označen kao *comes Georgius*), a Mišljenovoj braći Jurju i Iliji sporazumom zaključenim pred kanonicima splitske katedrale i notarom 1. travnja 1361. isplaćena je vražda (krvnina) od 240 malih libri u valjanome novcu. MNL-OL, DL 38491; Lucio, *Memorie istoriche*, 516; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 2, 1088; Lopašić, "Spomenici tržačkih Frankopana", 320, dok. XV; Jurić, "Građa za bibliografiju", 52, dok. 207; V. Klaić, "Rodoslovje", 7; Soldo, "Cetina", 82; Birin, "Knez Nelipac", 86; "Registar Splitskoga kaptola", 251-253. Lucić samo daje podatak o sporazumu o vraždi i navodi da ga je pronašao u splitskim kancelarijskim spisima. Izvornik notarskoga akta danas se čuva u Budimpešti u okviru podzbirke obitelji Frankapan. Ovi *Jegeuichi* vjerojatno nisu isti rod s *Ges(s)euichima* spomenutima 1377. i 1379. godine.

Važno je ukazati na još jednu činjenicu koja do sada nije privlačila veću pozornost istraživača. Riječ je o tituli cetinskoga kneza Ivana Nelipčića. Osim u jednome aktu, sačuvanome u Lucićevom prijepisu, a to je drugo Domaldićevo odricanje od darovnice Andrije II. (1358.),⁷¹ knez Ivan se u razdoblju od 1345. do 1372. godine ne navodi kao cetinski knez nego samo kao *knez Ivan, sin pokojnoga kneza Nelipca (comes Iohannes, filius quondam comitis Nelipcii)*.⁷² Tako ga imenuju Mlečani (1346. – 1351.), kralj (1356. i 1360.), susjedi (1356., 1358., 1360. i 1361.) i papa (1357.), dočim se nakon 1372. godine gotovo redovito spominje kao *comes de Cetina* (u kraljevskim, hercegškim i kaptolskim ispravama iz 1376. i 1377. godine).⁷³ Jesu li su razlozi za ovakvu praksu bili svojevrsno postupno “uhodavanje” kancelarija u regiji u domeni etikecije ili pak formalno-pravni kriteriji – teško je reći. Ipak, poznato je da su politički igrači uglavnom vodili računa o međusobnome obraćanju, čak i kada su bili sukobljeni, a Nelipčić pritom nije bio u neprijateljskim odnosima sa svima koji su mu se obraćali bez teritorijalne odrednice. Ne možemo znati kako se sâm knez Ivan u isto vrijeme nazivao, to jest titulirao jer nisu sačuvane povelje i pisma u kojima se javlja kao auktor, ali je, čini se, izvjesno da ga praktički nitko prije 1372. godine nije imenovao kao cetinskoga kneza. On je, podsjetimo se, poveljom iz 1345. godine postao gospodar Sinja i njegova distrikta Cetina (*castrum nostrum regale Zyn vocatum cum districtu eius Cetina appellato et quibusvis pertinenciis*). Iako je, u pravnome smislu, kraljevskom darovnicom stekao pravo na Cetinu, čini se da je u realnosti postao njezin gospodar tek nakon što su svi važni lokalni plemići postali njegovi službenici odnosno kada su priznali njegovu prevlast. Kada se točno taj proces završio – za sada nam nije poznato.⁷⁴

⁷¹ “Note cronologiche”, 5, 55; CD 12, 474, dok. 364; Ančić, “Splitski i Zadarski kaptol”, 66-67. U djelu *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, govoreći o primirju iz ožujka 1352. godine, Lucić još jednom navodi Ivana Nelipčića kao cetinskoga kneza. Međutim, u dokumentu u izvodu, na osnovi kojega je poznato navedeno primirje, spominje se samo “knez Ivan, sin Nelipčev” (*comes Iohannes Neliptii*). Vidjeti: “Note cronologiche”, 4, 119; Lucio, *Memorie istoriche*, 246; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 1, 559.

⁷² Jurić, “Građa za bibliografiju”, 42-57. Ovaj problem prvi su primijetili Nada Klaić i Josip Ante Soldo; potonji s preciznijom argumentacijom (N. Klaić, “Postanak plemstva”, 135-136, 152-153; Soldo, “Cetina”, 76-77). Postavljano je čak i, čini se, hiperkritičko pitanje je li do zamjene posjeda uopće došlo 1345. godine.

⁷³ *Listine* 2, 379-382, dok. DCXII, DCXIV; *Listine* 3, 67, dok. C; 111, dok. CLXXI; 172-173, dok. CCXLVIII; 207, dok. CCCV, CCCVII; CD 12, 383, dok. 285; 406, dok. 305; 474, dok. 364; CD 13, 86-90, dok. 62; CD 15, 296-298, dok. 211-212; Krekić, “Jedan mletački dokument”, 413-417; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 51, dok. 202-203; 55, dok. 222; 56, dok. 226; Ančić, “Splitski i Zadarski kaptol”, 64-67; “Registar Splitskoga kaptola”, 35, 251-253. Mlečani Ivana Nelipčića u nekoliko navrata tijekom 1355. godine nazivaju jednostavno “knez Ivan” (*comes Iohannes*).

⁷⁴ N. Klaić, “Postanak plemstva”, 135-136, 152-153; Soldo, “Cetina”, 66, 76-77; Ančić, “Gospodarski aspekti”, 69-70. Mlečani, prilikom rasprave o potraživanju nekoga poklada, 1394. godine retrospektivno nazivaju čak i kneza Nelipca gospodarom Cetine (*comes Neliptius, dominus Citine, partium Sclavonie*), što on nikada nije bio. Vidjeti: *Listine* 4, 335, dok. CCCCLXXV; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 61-62, dok. 253; Krekić, “Jedan mletački dokument”, 413-415.

Knez Ivan je oko 1360. godine obnašao dužnost župana Vrbaške i Sanske županije u Kraljevini Slavoniji,⁷⁵ a zatim je oko 1365. godine, po kraljevu nalogu, postao knez Humske zemlje odnosno njezinoga zapadnog dijela (zapadno od rijeke Neretve), koji je 1357. godine oduzet Bosni. Radilo se o krajištu u kojemu su se nalazili gradovi Imotski i Novi na Neretvi.⁷⁶ Ovaj premještaj vjerojatno treba posmatrati kao odraz kraljeva povjerenja, a ne kao neki vid kazne.⁷⁷ Odnosi s lokalnim plemstvom na prostoru Cetine, čini se, do tada su već bili relaksirani iako, kao što je već naglašeno, nemamo dovoljno izravnih svjedočanstava o tome. Sigurno je samo da od nove darovnice kralja Ludovika od 9. listopada 1372. godine, kojom je iz Humskog Kneštva vraćen u Cetinsko, kneza Ivana (a kasnije i njegova sina Ivaniša) skoro neizostavno praktično svi navode i kao *comes Cetine*, to jest cetinskoga kneza.⁷⁸ Kralj Ludovik Nelipčiću je povjerio ne samo niz utvrda nego i kontrolu nad cijelim Cetinskim Kneštvom, to jest županijom (*cum comitatu Cetine*) te tamošnjim ljudima, Vlasima i drugim pripadnostima.⁷⁹ Time je Ivanova vlast dobila potvrdu s najvišega mjesta. Je li ovaj položaj stekao već između 1361. i 1365. te ga 1372. godine samo povratio, ne možemo znati uslijed nedostatka neposrednih izvora.⁸⁰

Odnos knezova Nelipčića te srednjega i nižega plemstva na širem prostoru njihova dominija

Do sada je bilo riječi pretežito o odnosima Nelipčića s ljudima iz Cetinske županije ili osobama koje su vršile službu u tome komitatu (poput Ivana Dminojevića). S druge strane, širenjem teritorija i mreže familijara knezovi Nelipčići postali su najmoćniji hrvatski velikaši na području između Krke i Neretve šireći dio svojih posjeda i sjevernije, sve do Zrmanje. Na primjeru spomenutoga Dminojevića

⁷⁵ CD 13, 86, dok. 62; V. Klaić, "Rodoslovje", 7-8; Soldo, "Cetina", 77, 80; Birin, "Knez Nelipac", 83, 184. Moguće je da je županski položaj u Vrbasu i Sani knez Ivan dobio 1358. godine kao nagradu za svoje držanje u ratu s Mlečanima.

⁷⁶ O ranijemu boravku Nelipčića u Humskoj zemlji vidjeti: Mihailo Dinić, "Comes Constantinus", *Zbornik radova Vizantološkog instituta* 7 (1961): 5-10; Birin, "Knez Nelipac", 157-158. O vremenu uprave Ivana Nelipčića vidjeti: Rismundo, "Trogirsko i splitsko zaleđe", 493-494; Jurić, "Građa za bibliografiju", 54, dok. 216; Mladen Ančić, *Jajce. Portret srednjovjekovnoga grada* (Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 1999), 58; Mladen Ančić, *Na rubu Zapada. Tri stoljeća srednjovjekovne Bosne* (Zagreb: Hrvatski Institut za povijest, 2001), 159-160; Birin, "Knez Nelipac", 86-87, 162, 169-170, 184.

⁷⁷ Kralj Ludovik ima svoga kastelana u Cetini u veljači 1370. godine. "Note cronologiche", 4, 135; CD 14, 238, dok. 172; Soldo, "Cetina", 77, 82.

⁷⁸ V. Klaić, "Rodoslovje", 11-12; Soldo, "Cetina", 68-69, 77, 83; Bartol Zmajčić, "Pečat sa grbom kneza Ivana II. Nelipčića", *Arhivski vjesnik* 19-20 (1976 - 1977): 237.

⁷⁹ MNL-OL, DL 87538, 87794, 107996; Šišić, "Iz arkiva u Željeznom", dok. XV, 154-155; CD 14, 440-442, dok. 329; Jurić, "Građa za bibliografiju", 55, dok. 220; Birin, "Knez Nelipac", 87.

⁸⁰ Kneginja Margareta godine 1381. od Kninskoga kaptola dobila je prijepise banskih i kraljevskih privilegija iz 1345. i 1372. godine. Vidjeti: MNL-OL, DL 38486, 87538, 87539; Šišić, "Iz arkiva u Željeznom", 158-159, dok. XIX-XX; Jurić, "Građa za bibliografiju", 57, dok. 231-232.

već se moglo uočiti da su oni u svojoj službi zadržali i ljude iz svoje matične Kninske županije, čak i poslije gubitka grada Knina (1345.), a neprekidno su stjecali i nove na teritorijima koje su dobivali, a to su Kliško Kneštvo (1401.), župa Rama u Bosni (oko 1404.), Zvonigrad s Odorjom (1408.), Omiš i njegov distrikt (1416.).⁸¹ Knezovi Ivan i Ivaniš imali su i velike skupine Vlaha koje su priznavale njihovu vlast, čime su svoju moć dodatno učvrstili. Sačuvano je nekoliko darovnih i potvrdnih povelja kojima se vlaškim rodovima daju povlastice i određeni zemljišni posjedi u široj okolici Sinja.⁸²

Snažnu podršku i utjecaj Nelipčići su stekli i u srednjodalmatinskim primorskim komunama u kojima su vršili službu gradskih knezova povezujući se s lokalnim patricijima, istaknutim pučanima i trgovcima. Još je Nelipac bio knez u Splitu (1326. –1327.), u kome je posjede imao i petnaestak godina kasnije. Tijesne odnose s navedenim gradom održavao je i njegov sin Ivan, dok je Ivaniš postao titularni “vječni knez” 1403. godine.⁸³ Knez Ivaniš je 1390. godine postao i zadarski plemić i vijećnik, dok je u razdoblju 1393. – 1395. godine obnašao dužnost trogirskoga kneza.⁸⁴ Bio je i posljednji nemletački knez Šibenika (1409. – 1412.) i Splita (1419. – 1420.).⁸⁵ Njegovi zastupnici i povjerenici bili su, između ostalih, i šibenski plemić Juraj Dragančić (spomenut u Ivanišovoj službi od 1396. do 1410. godine), splitski Juraj Prodašić (spomenut 1398. –1409.) te Trogirani

⁸¹ MNL-OL, DL 38503, 38504, 87805, 87806; Lucio, *Memorie storiche*, 354-359, 375-377, 512-514; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 2, 777-779, 781-788, 823-825, 1081-1083; Šišić, “Iz arkiva u Željeznom”, 167-169, dok. XXVIII; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 42-98; V. Klaić, “Rodoslovje”, 10-14; Katić, “Veze primorske Dalmacije”, 309; Lovrenović, “Cetinski knez”, 203, 205; Birin, “Knez Nelipac”, 194-219. Još u banskim sporazumima s knezom Ivanom i njegovom majkom Velislavom iz lipnja 1345. godine navedeno je da se Nelipčićima do zamjene posjeda ostavlja vlast nad plemstvom s područja koje kontroliraju, a sam ugovor potvrdili su kninski biskup i 21 plemeniti prisežnik iz kruga Nelipčića te po dvanaestorica ljudi banova Nikole i Stjepana II. Nažalost, imena Ivanovih prisežnika nisu navedena.

⁸² Radoslav Lopašić, *Hrvatski urbari*, sv. I (Zagreb: Knjižara Jugosl. Akademije, 1894), 1-12; Šurmin, *Hrvatski spomenici*, 136, dok. 72; 138-139, dok. 74; 156, dok. 86; 164-165, dok. 93; 280, dok. 179; 432-435, dok. 4; Šime Jurić, “Neobjavljena listina cetinskog kneza Ivana Nelipića”, *Arhivski vjesnik* 19-20 (1976 – 1977): 233-236; Soldo, “Cetina”, 84, 96-101; N. Klaić, “Društvo u srednjovjekovnoj Hrvatskoj”, 265-269; Ančić, “Gospodarski aspekti”, 72-83; Birin, “Knez Nelipac”, 152-153, 155-156, 189-193; Mladen Ančić, “Srednjovjekovni Vlasi kontinentalne Dalmacije”, u: *Dalmatinska Zagora: nepoznata zemlja*, ur. Joško Belamarić i Marko Grčić (Zagreb: Ministarstvo kulture; Galerija Klovićevi dvori, 2007), 161-167.

⁸³ “Note cronologiche”, 4, 173; Lucio, *Memorie storiche*, 240, 383; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 1, 546; II, 837; Šišić, “Iz arkiva u Željeznom”, 163-164, dok. XXV; Šišić, “Nekoliko isprava”, 201-202, dok. 47; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 67-68, dok. 282-286; V. Klaić, “Rodoslovje”, 12; Soldo, “Cetina”, 88-89; Novak, *Povijest Splita*, 198, 203-204, 206-211, 449-451, 457-458, 461; Birin, “Knez Nelipac”, 25, 50-51, 68, 110.

⁸⁴ MNL-OL, DL 38497; Lucio, *Memorie storiche*, 354-355, 375; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 2, 777-779, 822; Lopašić, “Spomenici tržačkih Frankopana”, 321, dok. XXI; CD 17, 485-486, dok. 348; 497-498, dok. 355; Jurić, “Građa za bibliografiju”, 60-61, dok. 246, 249-250; 62, dok. 254-255; 64, dok. 266, 268; V. Klaić, “Rodoslovje”, 10-11; Soldo, “Cetina”, 85-86; Karbić, “Hrvatski plemićki rod”, 108-109; Birin, “Knez Nelipac”, 96-98, 172-173.

⁸⁵ Soldo, “Cetina”, 93; Lovrenović, Cetinski knez, 202-218; Birin, “Knez Nelipac”, 119-123, 135-137.

Petar Matejev Chiudi (spomenut 1410.) i Dujam Buffalis (spomenut 1414.).⁸⁶ U diplomatskome gradivu i kancelarijskim knjigama sačuvani su spomeni niza Nelipčičevih ljudi, koji su za njih obavljali brojne zadaće brinući se pritom i o svojim interesima i o svome društvenom položaju. Mnogi od njih navode se i kao slobodno plemstvo, kraljevski ljudi (*homines regii*) iako se zapravo radilo o Nelipčičevoj klijenteli, što je dobar primjer hijerarhizirane lojalnosti.⁸⁷

Pored već spomenutih osoba posebno su se istaknule sljedeće osobe (navest ćemo samo one koji su se, izravno ili posredno, u svojstvu Nelipčičevih službenika javljali više puta): knez Jarić iz Kninske županije (spomenut 1356., a služio je kneza Ivana i tijekom njegova boravka u Humu 1371. godine)⁸⁸, Stjepan Bujšinić (spomenut 1397. – 1405.)⁸⁹ i Nikola Mrdešić iz Butine Vasi kod Knina (spomenut 1429. – 1434.)⁹⁰ Juraj Stipšić iz Siverića (umro prije 1399. godine),⁹¹ Stipan Jurjev Dubravčić iz Zmine (spomenut 1371. – 1393.),⁹² plemeniti Bojničići – Ivan (spomenut 1405.), Juraj

⁸⁶ Lucio, *Memorie storiche*, 384, 427; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 2, 839, 919; Šišić, "Nekoliko isprava", 224-225, dok. 68; Vinko Foretić, *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420.* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1940), 159; Novak, *Povijest Splita*, 302; Krekić, "Jedan mletački dokument", 416; Kužić, *Povijest Dalmatinske zagore*, 28, 36, 38; Mladen Ančić, "Inventar splitskoga kancelara i javnog bilježnika Tome Colutii de Cingulo (Prilog poznavanju prvih humanističkih krugova u Dalmaciji)", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 47 (2005): 117, 142; Birin, "Knez Nelipac", 99, 120, 125-126, 173.

⁸⁷ Ivan Pivčević, "Nekoliko poljičkih isprava iz XV. stoljeća", *Supplemento di Bullettino di archeologia e storia dalmata* 31 (1908): 3-15, dok. II-V; Lajos Thallóczy, Samu Barabás, ur., *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus* (dalje: *CDF*), sv. I (Budapest: A Magyar Tud. Akadémia, 1910), 196-198, dok. CCXXIII-CCXXIV; 203-205, dok. CCXXVIII-CCXXIX; 213-215, dok. CCXLI; 225-226, dok. CCXLIV; 228-229, dok. CCXLVII; 243-246, dok. CCLVIII-CCLIX; 253-255, dok. CCLXVI-CCLXVII; Engel, *The Realm of St. Stephen*, 126-128.

⁸⁸ KaS, sv. 64, f. 35; MNL-OL, DL 38490; Vladimir Rismondo, "Trogirsko i splitsko zaleđe", 494; Ančić, "Splitski i Zadarski kaptol", 64-65; Isailović, Jakovljević, "Srednjovjekovno Brečevo", 41; "Registar Splitskoga kaptola", 83-84.

⁸⁹ MNL-OL, DL 42802, 43163, 87661; Šišić, "Iz arhiva u Željeznom", 162, dok. XXIV; Šišić, "Nekoliko isprava", 203-204, dok. 49; *CD*, 18, 228-229, dok. 155; 479-480 dok. 335; Jurić, "Građa za bibliografiju", 63-64, dok. 264; Isailović, Jakovljević, "Srednjovjekovno Brečevo", 43. Ivan Bujšinić, sin Stjepana Bujšinića (*Iohannes Stephani Buysinich*), spominje se kao pristav Cetinjana prilikom sporazuma o zavadi sa Splićanima 1404. godine i kao svjedok na ispravi Ivaniša Nelipčiča iz prosinca 1410. godine. (Lucio, *Memorie storiche*, 427, 517-518; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 2, 919, 1089, 1092; Jurić, "Građa za bibliografiju", 84, dok. 369; Novak, *Povijest Splita*, 331).

⁹⁰ *CDF* I, 228-229, dok. CCXLVII; 253-256, dok. CCLXVI-CCLXVII; Gunjača, "Tiniensia II", 71. O selu Butina Vas vidjeti u: Isailović, Jakovljević, "Srednjovjekovno Brečevo", 38, 43.

⁹¹ MNL-OL, DL 87661; Šišić, "Iz arhiva u Željeznom", 162, dok. XXIV; *CD* 18, 479-480, dok. 335. Ovaj Juraj se 1399. godine spominje kao pokojni. Kako se ne zna kada je umro (koliko ranije), moglo bi se, ali ipak uz ogradu, pretpostaviti da je identičan s Jurjem Deževojićem (*Georgius Dezevoyg*) ako je on zapravo bio Juraj iz Siverića (*Georgius de Zevoyg!*) iz 1356. godine (MNL-OL, DL 38490; Ančić, "Splitski i Zadarski kaptol", 64-65), ali i s Jurjem Stipšićem spomenutim u razdoblju 1333. – 1335. godine kada je, poslije njegova progonstva iz Šibenika u kome je bio strani *habitor*, neka njegova utvrda dospjela u Nelipčičeve ruke. (*Listine* 1, 409, dok. DCVII; 413-414, dok. DCXVI; 442-443, dok. DCLXI; Birin, "Knez Nelipac", 32-33, 158; Birin, "Posjedi Nelipčiča", 120, bilj. 12-14).

⁹² KaS, sv. 64, f. 37-37v, 67v; *CD* 14, 321-322, dok. 240; *CD* 16, 399, dok. 315; *CD* 17, 530-531, dok. 379; Jurić, "Građa za bibliografiju", 58, dok. 237; 61, dok. 25261; Kužić, "Plemići s područja župe Zmina",

(spomenut 1423. – 1434.) i Tomaš (spomenut 1439. – 1467.) iz Plavna,⁹³ Ivanac Novaković (spomenut 1428., 1430. – 1450.),⁹⁴ više kastelana Sinja, Klisa, Čačvine, Omiša, Skradina i ostalih gradova te mnogi drugi.⁹⁵

Veći otpor Nelipčićevoj vlasti pružili su srednji i niži plemići s onih područja koja su se graničila s teritorijem knezova Ivana i Ivaniša, ali mu nisu pravno pripadala. Radilo se prije svega o ljudima iz Poljica i Radobilje (dakle iz krajeva oko donjega toka rijeke Cetine).⁹⁶ I jedni i drugi već su oko 1375. godine počeli trpjeti pritiske sa sjevera, prvo od Vlaha Cetinske županije, čijih se pet katuna počelo širiti po regiji. Pruživši izvjestan otpor, plemeniti Poljičani Novak i Ugrin Ratčić prvo su se obratili kraljevim namjesnicima (hercegu Karlu Dračkome u veljači 1376. godine) žaleći se na naseljavanje spomenutih katuna, a zatim i kraljevskome sudu tražeći pravdu po pitanju sela Doljane i Ugljane (*Dolyan et Ugljan*).⁹⁷ Sličnu tužbu podnijeli su protiv Ivana Nelipčića i knez Vukac Nenadić i njegov brat Ostoja iz Radobilje (*in districtu Radobillye*).⁹⁸ Ove inicijative urodile su plodom jer su herceg Karlo Drački, kralj Ludovik i kraljica Elizabeta presudili u korist Radobiljana

8; Birin, "Knez Nelipac", 92; "Registar Splitskoga kaptola", 89-91, 143. Stipanov otac Juraj javlja se kao posjednik u Zmini, s čijim posjedima graniče imanja Semjuna Pavlovića iz Cetine. (CD 14, 211-212, dok. 151). Istome rodu pripadaju i Dubravec Dubravčić (1369. – 1371.) te Ivan (1382.), Dionizij (1391.) i Vladislav Dubravčić (1397. – 1408.). Vidjeti: Kužić, "Plemići s područja župe Zmina", 8.

⁹³ MNL-OL, DL 43163; CDF I, 196-198, dok. CCXXIII-CCXXIV; 203-205, dok. CCXXVIII-CCXXIX; 213-215, dok. CCXLI; 225-226, dok. CCXLIV; 228-229, dok. CCXLVII; 243-246, dok. CCLVIII-CCLIX; 253-255, dok. CCLXVI; 314-316, dok. CCCVII; Stjepan Gunjača, "Tiniensia Archeologica-Historica-Topographica I", *Starohrvatska prosvjeta* S III, 6 (1958): 126-128; Gunjača, "Tiniensia II", 71-72. Tomaš je 1439. godine bio familijar Katarine, kćeri Ivaniša Nelipčića, dok je kasnije bio hrvatsko-dalmatinski podban.

⁹⁴ Ivanac se prvo spominje u šibenskome zaleđu (1428. – 1434.), a zatim pod Talovcima u Klisu (1438.), koji je nudio Mlečanima. S Talovcima se sukobio 1449. – 1450. godine u vezi s utvrdom Ključ na Čikoli. Lucio, *Memorie storiche*, 454; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 2, 968; *Listine* 8, 141; *Listine* 9, 67-69, 71-72, 108, 326, 362; Katić, "Veze primorske Dalmacije", 313; Gunjača, "Tiniensia II", 68, 72; Kužić, *Povijest Dalmatinske zagore*, 40, 46, 51; Birin, "Knez Nelipac", 153-154.

⁹⁵ KaS, sv. 64, f. 21v, 37-37v; MNL-OL, DL 38486, 38490, 87538, 87539; Lucio, *Memorie storiche*, 427; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 2, 919; Šišić, "Iz arkiva u Željeznom", 158-159, dok. XIX-XX; Jurić, "Građa za bibliografiju", 51-54, dok. 202-218; 57, dok. 231-232; 69-70, dok. 297; Ančić, *Putanja klatna*, 263-264; Ančić, "Inventar", 117-118, 142; Birin, "Knez Nelipac", 91, 113; Neven Isailović, "Omiš pod vlašću Hrvoja Vukčića i borba za njegovo nasleđe", *Istorijski časopis* 54 (2007): 147; Isailović, "Fragmenti o familijarima", 321-322; "Registar Splitskoga kaptola", 53-54, 89-91.

⁹⁶ N. Klaić, "Društvo u srednjovjekovnoj Hrvatskoj", 269-270. O Radobilji vidjeti u: Lovre Katić, "Dvije poljičke isprave iz XV stoljeća", *Starohrvatska prosvjeta* S III, 8-9 (1963): 233-241; Ahmed S. Aličić, *Poi-menični popis sandžaka vilajeta Hercegovina* (Sarajevo: Orijentalni Institut u Sarajevu, 1985), 90.

⁹⁷ KaS, sv. 64, f. 24; Rismondo, "Trogirsko i splitsko zaleđe", 494; Jurić, "Građa za bibliografiju", 55, dok. 222; 57, dok. 229-230; Ivan Pivčević, *Povijest Poljica* (dodatak *Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku* sv. 44; Split, 1921), 16-18; Ivan Božić, "Plemeniti ljudi Poljičani u XV veku", *Glas Srpske Akademije nauka i umetnosti* 280 (1971): 68-69; Ančić, "Gospodarski aspekti", 73-74, 81; Birin, "Knez Nelipac", 88-89; "Registar Splitskoga kaptola", 35-36.

⁹⁸ Katić, "Dvije poljičke isprave", 236-239; Kolanović, *Hrvatsko običajno pravo*, 95-97. Knez Ivan 1362. godine kupio je selo Radobilju od nasljednika Radoslava Dumonje, ali to selo ne mora imati izravne veze s istoimenom župom. Vidjeti: Birin, "Knez Nelipac", 86.

i Poljičana, a na štetu kneza Ivana. Nenadići su dobili hercegovu presudu u svibnju 1376. godine, a Ratčiči kraljevsku u srpnju 1377. godine.⁹⁹ Darovnica kralja Ludovika iz 1372. godine davala je Nelipčiću vlast nad Cetinskom županijom i tamošnjim ljudima, ali ne i nad susjednim župama i teritorijima pa su spomenute presude dokaz da je dvorski sud poštivao svoje zakonske akte i pravno uređenje Hrvatskoga Kraljevstva ako su predstavnici nižega plemstva imali nedvojbeno vlasnička prava i dokaze za to.¹⁰⁰

Na terenu su se, međutim, pritisci nastavljali. Poslije smrti kralja Ludovika Nenadići u Radobilji i Ratčiči u Poljicima priklonili su se, u jednome trenutku, koaliciji bosanskoga kralja Tvrtka I i hrvatskih velikaša Ivaniša Horvata i Ivana Paližne u sukobu koji je trajao od 1387. do 1394. godine. Tako ih zatičemo kao svjedoke prilikom bosanske reambulacije splitskih posjeda na osnovi darovnice kralja Tvrtka I. (1390.).¹⁰¹ Nenadići su, navodno još 1382. godine, odmah poslije smrti kralja Ludovika, započeli suradnju s Tvrtkom. U veoma neobičnome obliku sačuvana je povelja spomenutoga bosanskog kralja kojom se radobiljskim knezovima potvrđuje njihov teritorij. Sasvim je moguće da se radi o falsifikatu, ali i on svjedoči o potrebi ovih plemića da dobiju zaštitu s najvišega mjesta. Oni su i znatno kasnije, u sporu vođenome s Poljičanima oko sela Selca (1468.), isticali da su to naselje dali u zakup poljičkim Reljićima (prije mnogo godina) kako bi skupili sredstva za obranu od napada stanovitoga "Ivana Meholjčića," koji im je oduzeo ono što im je dao kralj Ludovik. I ovdje se, možda, radi o iskvarenom pisanju imena kneza Ivana Nelipčića, koji je Vukca Nenadića i njegovu braću, kao što je istaknuto, doista napao oko 1375./1376. godine. Čak i da se radilo o nekome Mihalčiću, koji je u tome razdoblju spominjan kao Ivanov podkastelan Sinja, napad je dolazio s Nelipčičeve strane.¹⁰²

⁹⁹ MNL-OL, DL 38492; Lopašić, "Spomenici tržačkih Frankopana", 320-321, dok. XVII; CD 15, 296-298, dok. 211-212; Jurić, "Građa za bibliografiju", 56, dok. 224-225; Ljudevit Thallóczy, "Hrvatsko običajno pravo od godine 1551. i 1553."; *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* 18 (1906): 21-22; Lajos Thallóczy, *Illyrisch-Albanische Forschungen*, sv. 1 (München; Leipzig: Duncker & Humblot, 1916), 496-498; V. Klaić, "Rodoslovje", 9; Pivčević, *Povijest Poljica*, 16-18; Soldo, "Cetina", 83; Krekić, "Jedan mletački dokument", 415-417; Kolanović, "Hrvatsko običajno pravo", 92-97; Karbić, "Hrvatski plemićki rod", 112-113; Birin, "Knez Nelipac", 89.

¹⁰⁰ Kolanović, "Hrvatsko običajno pravo", 92-97. Zadarski suci, oslanjajući se na talijansku (sicilijansku) praksu, dosudili su Radobilju Ivanišu jer se Nenadići nisu pojavili na ročištu, ali je poslije žalbe potonjih slučaj prenesen na Banski sud u Kninu gdje su poznavatelji hrvatskoga prava utvrdili da su Nenadići pravi vlasnici toga distrikta odnosno spornih posjeda.

¹⁰¹ *Listine* 4, 283-284, dok. CCCCIII (...) *Vulezjo Nenadich, Vgrino Razich* (...); Pivčević, *Povijest Poljica*, 19-20; Katić, "Veze primorske Dalmacije", 305; Božić, "Plemeniti ljudi Poljičani", 69, 81-82. Novak i Ugrin Ratčić spominju se i kao svjedoci oproštaja krvi između kliških Rogarića i Marića 1391. godine. Ugrin je tom prilikom imao i ulogu pristava (KaS, sv. 64, f. 67v-68; "Registar Splitskoga kaptola", 143-144). Također, Ivan Rogarić postavio je Ugrina za jednoga od zastupnika u vrijeme dok je bio bolestan u Zadru u lipnju 1396. godine; usp. Mladen Ančić, ur., "Registar Petra de Serčane", *Fontes* 15 (2009): 116. Ugrin i Matej (ili Ratko) Ratčić spominju se kao potencijalni *homines regii* prilikom ophodnje posjeda Splitske nadbiskupije 1397. godine (CD 18, 225-227, dok. 150-151).

¹⁰² Katić, "Dvije poljičke isprave", 233-241; Božić, "Plemeniti ljudi Poljičani", 87. Kraljevski kastelan

I sukobi Nelipčića i braće Ratčića iz 70-ih godina 14. stoljeća nastavili su se i kasnije pa je Ugrin Ratčić sa svojim Poljičanima, u vrijeme kada je Hrvoje Vukčić u savezu s knezom Ivanišom počeo osvajati Dalmaciju i Hrvatsku, stao na stranu kralja Sigismunda (Žigmunda) i uspješno ratovao protiv Ivanišovih Cetinjana u sukobu između unutarnjih Splitskana i Trogirana (prosina 1400.).¹⁰³ Za to je nagrađen posjedima na splitskome teritoriju, kao i položajima u gradskoj upravi, a vraždu oko ubojstva Cetinjana, koja je on i počinio, platili su Splitskani nakon Hrvojeve i Nelipčićeve pobjede (1404.).¹⁰⁴ Poslije više od dva desetljeća relativnoga mira novi sukobi izbili su nakon zaključenja sporazuma između Ivaniša Nelipčića i Mlečana 1428. godine.¹⁰⁵ Ugrinov sin, poljički vojvoda Juraj Ugrinović (a ne Juraj Dražojević, kako se uglavnom navodi u literaturi)¹⁰⁶ sporio se s posljednjim Nelipčićem oko posjeda Kamen kraj Klisa te oko skupine sela na prostoru današnjih Tugara na Mosoru (takozvane Knežine) i u Poljičkome primorju (1429.–1430.).¹⁰⁷ Kralj Sigismund dosudio je sporne posjede Kliškome i Omiškome

Bistrice (Livna) Ivan Mihalčić teško da može biti dotični "Ivan Mehlojčić" koji ih je napadao (Ančić, *Putanja klatna*, 263-264).

¹⁰³ KaS, sv. 64, f. 85v-86; Lucio, *Memorie storiche*, 370-371; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 2, 812-813; CD 18, 225-227, dok. 150-151; Jurić, "Građa za bibliografiju", 64, dok. 265; Pivčević, *Povijest Poljica*, 21; Katić, "Veze primorske Dalmacije", 308; Soldo, "Cetina", 87; Ančić, "Inventar", 113-114, 138-140; Birin, "Knez Nelipac", 103-104; "Registar Splitskoga kaptola", 161, 163-164.

¹⁰⁴ Lucio, *Memorie storiche*, 516-519; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 2, 1088-1094; Jurić, "Građa za bibliografiju", 69, dok. 292; Soldo, "Cetina", 88-89; Novak, *Povijest Splita*, 330-331; Ančić, "Inventar", 113-114; Birin, "Knez Nelipac", 104-105; Neven Isailović, "O familijarima Hrvoja Vukčića Hrvatinića u Splitu 1403 – 1413", *Istorijski časopis* 58 (2009): 129. Ugrin se spominje, zajedno s Petrom Ratčićem (vjerojatno još jednim bratom) i 1405. godine (vidjeti: *Listine* 5, 58, dok. LXII), a s titulom splitskoga suca 1400. i i travnju 1406. godine (vidjeti: KaS, sv. 64, f. 78; "Registar Splitskoga kaptola", 212).

¹⁰⁵ Lucio, *Memorie storiche*, 432-434, 454; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 2, 928-931, 967-968; Pivčević, *Povijest Poljica*, 27-34; Katić, "Veze primorske Dalmacije", 311; Soldo, "Cetina", 93-95; Pavo Živković, "Ivaniš Nelipić između Mletačke republike i bosanskog kralja Tvrtka II Tvrtkovića", *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 27 (1987 – 1988): 154-168; Birin, "Knez Nelipac", 139-146.

¹⁰⁶ Pivčević, "Nekoliko poljičkih isprava", 15-16, dok. VI; Božić, "Plemeniti ljudi Poljičani", 69-72, 77, 82. Božić je, ne raspoložuci poveljama iz 1434. godine, jedini ispravno pretpostavio da se radi o Jurju Ugrinoviću. Ugrinović je neko vrijeme bio saveznik kneza Ivaniša s obzirom da se javlja kao svjedok na njegovoj povelji iz prosinca 1410. godine (Lucio, *Memorie storiche*, 427; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 2, 919; V. Klaić, "Rodoslovje", 12).

¹⁰⁷ MNL-OL, DL 38516, 88048, 88049, 88050; Lucio, *Memorie storiche*, 454; Lucić, *Povijesna svjedočanstva*, 2, 967-968; Šišić, "Iz arkiva u Željeznom", 171, br. XVIII-XIX; Pivčević, "Nekoliko poljičkih isprava", 3-15, dok. II-V; Pivčević, "Povijest Poljica", 19-23, 34-35; Jurić, "Građa za bibliografiju", 90, dok. 399; 92-93, dok. 409-413 i 415; Božić, "Plemeniti ljudi Poljičani", 77-79, 82-84, 86; Živković, "Ivaniš Nelipić, 169, bilj. 111; Ančić, *Jajce*, 49; Birin, "Knez Nelipac", 149-152; Ante Nazor, "Granica između Splita i Poljica i splitsko-poljički sukobi u XIV. i XV. stoljeću (Dio prvi – izdvajanje Poljica u zasebnu jedinicu i pitanje pripadnosti Primorja tijekom srednjeg vijeka)", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 20 (2002): 45; Ante Nazor, "Granica između Splita i Poljica i splitsko-poljički sukobi u XIV i XV stoljeću (Dio drugi – Splitsko-poljički sukobi tijekom XIV i XV stoljeća)", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 21 (2003): 52, 61-68. O još nekim posjedima u Poljicima i Primorju vidjeti i: Pivčević, *Povijest Poljica*, 23-24; Jakov Stipišić, Miljen Šamšalović, "Isprave u Arhivu Jugoslavenske akademije (Inventar)", *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije* 2 (1959): 345, br. 1434-1435; 347, br. 1463.

distriktu, a samim time izašao je u susret knezu Ivanišu (svibnja 1430.).¹⁰⁸ Iako se smatralo da je ubrzo nakog toga došlo do smirivanja sukoba između Nelipčića i Poljičana, trajni mir između njih zaključen je tek u siječnju 1434. godine kada je vojvoda Juraj Ugrinović (*Georgius woywoda, filius Ugrini de Policia*) izjavio osobno (vlastitom poveljom) kao i pred Kninskim kaptolom da se svi sporovi između njega i kneza Ivaniša potiru i zaboravljaju. Uz njega su tada bili njegovi neimenovani sinovi te brat Dujam i nećak Ivan Stjepanov.¹⁰⁹

Zaključna razmatranja

Na koncu možemo zaključiti da je, iako odnosi Nelipčića sa srednjim i nižim plemićima na teritorijima pod njihovom neposrednom vlašću nisu uvijek bili harmonični, najveći broj pripadnika lokalnoga plemstva ipak prihvatio vlast knezova Ivana i Ivaniša ili sasvim dobrovoljno ili putem sporazuma kojima su obe strane osigurale zadovoljenje osobnih interesa. Otpor ograničenoga dometa bio je intenzivniji na početku vladavine kneza Ivana – u vrijeme njegova maloljetništva, ratnih godina i borbe za učvršćenje vlasti u Cetinskoj županiji, što se načelno poklopilo i s vremenom donošenja Dekreta kralja Ludovika Velikoga o plemstvu. Rijetki su bili slučajevi u kojima su sporovi riješeni potpunim porazom slabije strane. Stupanje u velikaševu službu ulaskom u uži krug njihovih ljudi i službenika ili institucijom familijarstva (*familiaritas*) zadovoljilo je interese većine nižih plemića na Nelipčićevim teritorijima, koji su u toj službi mogli napredovati pa i prosperirati.¹¹⁰

Na sličan su način Ivan Nelipčić i kasnije njegov sin Ivaniš pokušali graditi odnose i s plemstvom u okolnim krajevima na koje su imali utjecaj, a koji im nisu pripadali ni prema vladarskim darovnicama ni prema pravu i običajima Hrvatskoga Kraljevstva. Međutim, nisu svaki put postizali željeni cilj, posebno kada je otpor (bilo pravni ili vojni) bio snažan. Dobar primjer za to navedeni su slučajevi iz Poljica i Radobilje. Međutim, unatoč povremenim krizama lojalnosti, sukobima i izmirenjima, može se izvesti zaključak da su suživot i suradnja između Nelipčića i nižega plemstva postojali na njihovim, a katkad i susjednim, teritorijima, koji su se temeljili na obostranoj dobiti i na prihvaćanju nove realnosti na terenu koja je nastala darovnicama iz 1345. i 1372. godine, ali i kasnijim teritorijalnim i ovlaštenim proširenjima pod knezovima Ivanom i Ivanišom.*

¹⁰⁸ Pivčević, "Nekoliko poljičkih isprava", 7-15, dok. IV-V.

¹⁰⁹ MNL-OL, DL 38519, 38520; Lopašić, "Spomenici tržačkih Frankopana", 323, dok. XLV-XLVI; Jurić, "Građa za bibliografiju", 96, dok. 429; Gunjača, "Tiniensia II", 69-70. Usp. Pivčević, *Povijest Poljica*, 34-36; Birin, "Knez Nelipac", 153-154.

¹¹⁰ Vidjeti bilj. 29.

* Ovaj je članak rezultat istraživanja na projektu MPNTR RS br. 177029.

Izvori

Hrvatska – Hrvatski državni arhiv – Neoregistrata acta (HR–HDA–25), fasc. 483, nr. 31.

Hrvatska – Kaptolski arhiv u Splitu – Svezak 64.

Mađarska – Magyar nemzeti levéltár országos levéltára – Diplomataikai levéltár – Mohacs Előtti Gyűjtemeny, Magyar nemzeti múzeumi törzsanyag (Q 10); Esterházy család hercegi ága (Q 67); Frangepán család (Q 227)

Objavljeni izvori i literatura

Aličić, Ahmed S. *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*. Sarajevo: Orientalni Institut u Sarajevu, 1985.

Ančić, Mladen. “Gospodarski aspekti stočarstva Cetinskog komiteta u XIV stoljeću”. *Acta historico-oeconomica Iugoslaviae* 14 (1987): 69-98.

Ančić, Mladen. *Putanja klatna. Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću*. Zadar; Mostar: Zavod za povijesne znanosti HAZU; Ziral, 1997.

Ančić, Mladen. “Ser Ciprijan Zaninov. Rod i karijera jednog splitskog patricija druge polovice XIV. stoljeća”. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 39 (1997): 37-80.

Ančić, Mladen. *Jajce. Portret srednjovjekovnoga grada*. Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 1999.

Ančić, Mladen. *Na rubu Zapada. Tri stoljeća srednjovjekovne Bosne*. Zagreb: Hrvatski Institut za povijest, 2001.

Ančić, Mladen. “Splitski i Zadarski kaptol kao ‘vjerodostojna mjesta’”. *Fontes* 11 (2005): 11-77.

Ančić, Mladen. “Inventar splitskoga kancelara i javnog bilježnika Tome Colutii de Cingulo (Prilog poznavanju prvih humanističkih krugova u Dalmaciji)”. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 47 (2005): 99-148.

Ančić, Mladen. “Srednjovjekovno plemstvo na prostoru između Zrmanje i Neretve”. U: *Dalmatinska Zagora: nepoznata zemlja*, ur. Joško Belamarić i Marko Grčić, 149-158. Zagreb: Ministarstvo kulture; Galerija Klovićevi dvori, 2007.

Ančić, Mladen. “Srednjovjekovni Vlasi kontinentalne Dalmacije”. U: *Dalmatinska Zagora: nepoznata zemlja*, ur. Joško Belamarić i Marko Grčić, 161-167. Zagreb: Ministarstvo kulture; Galerija Klovićevi dvori, 2007.

Ančić, Mladen, ur. “Registar Petra de Serčane”. *Fontes* 15 (2009): 7-237.

Ančić, Mladen, ur. “Registar Splitskoga kaptola”. *Fontes* 20 (2014): 5-299.

Antoljak, Stjepan. *Izvori za historiju naroda Jugoslavije. Srednji vijek*. Zadar: Filozofski fakultet, 1978.

Barbarić, Josip; Kolanović, Josip, ur. *Šibenski diplomatarij. Zbornik šibenskih isprava*. Šibenik: Muzej grada Šibenika, 1986.

Birin, Ante. "Knez Nelipac i velikaški rod Nelipčića". Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2006.

Birin, Ante. "Posjedi Nelipčića na području srednjovjekovnog kotara Promine". U: *Miljevci u prošlosti (s pogledom u budućnost)*, ur. Marko Menđušić i Drago Marguš, 117-128. Visovac; Drinovci: Miljevački sabor, 2008.

Botica, Ivan. "Franjevački samostan i crkva sv. Marije u podgrađu Cetini pod Sinjem (primjer povijesnog diskontinuiteta)". *Povijesni prilozi* 38 (2010): 9-29.

Božić, Ivan. "Plemeniti ljudi Poljičani u XV veku". *Glas Srpske Akademija nauka i umetnosti* 280 (1971): 67-102.

Brković, Milko. "Isprave bosansko-humskih srednjovjekovnih vladara Šibeniku". *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 50 (2008): 15-46.

Budak, Neven. "Was the Cult of St. Bartholomew a Royal Option in Early Medieval Croatia?". U: (...) *The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways (...)* *Festschrift in Honor of János M. Bak*, ur. Balazs Nagy i Marcell Sebök, 241-249. Budapest: Central European University Press, 1999.

Collectio diplomatica Hungarica (DVD-ROM). Budapest: Arcanum, 2008.

Dinić, Mihailo. "Comes Constantinus". *Zbornik radova Vizantološkog instituta* 7 (1961): 1-11.

Engel, Pál. *The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary 895 – 1526*. London; New York: I. B. Tauris, 2001.

Foretić, Vinko. *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420*. Zagreb: JAZU, 1940.

Frangipane, Doimo; Potočnjak, Saša. Prilog istraživanju arhivske građe o Franu Krsti Frankopan u – L'archivio Frangipane, Joannis". *Fluminensia* 22 (2010): 45-65.

Gortan, Veljko i dr., ur. *Opsada Zadra*. Zagreb: HAZU, 2007.

Gunjača, Stjepan. "Cetinski knez Ivan I. Nelipić". *Kalendar Hrvatskog kulturnog društva Napredak za 1938*. 28 (1937): 174-183.

Gunjača, Stjepan. *Kratak pregled prošlosti Sinja i okolice*. Sinj: Kulturno društvo 'Cetinjanin', 1977.

Gunjača, Stjepan. "Tiniensia Archeologica–Historica–Topographica I". *Starohrvatska prosvjeta* S III, 6 (1958): 105-164.

Gunjača, Stjepan. "Tiniensia Archeologica–Historica–Topographica II". *Starohrvatska prosvjeta* S III, 7 (1960): 7-142.

Gunjača, Stjepan. *Topografska pitanja na teritoriju stare cetinske županije s ek-skursima o ubikaciji Setovije i Tiluriuma*. Split: Bihać – Hrvatsko društvo za istraživanje domaće povijesti, 1937.

Gunjača, Stjepan. “Tragom istraživanja prošlosti Sinja i okolice”. *Slobodna Dalmacija* (Split), 21. 3. 1957., 3; 22. 3. 1957., 2; 23. 3. 1957., 3.

Gunjača, Stjepan. “Ubikacija srednjovjekovnog kastruma Brečevo”. *Rad JAZU* 311 (1957): 219-238.

Isailović, Neven. “Fragmenti o familijarima Hrvatinića u Dalmaciji i Hrvatskoj krajem XIV i početkom XV veka”. U: *Spomenica akademika Marka Šunjića (1927 – 1998)*, ur. Dubravko Lovrenović, 307-325. Sarajevo: Filozofski fakultet, 2010.

Isailović, Neven. “O familijarima Hrvoja Vukčića Hrvatinića u Splitu 1403 – 1413”. *Istorijski časopis* 58 (2009): 125-146.

Isailović, Neven. “Omiš pod vlašću Hrvoja Vukčića i borba za njegovo nasleđe”. *Istorijski časopis* 54 (2007): 131-150.

Isailović, Neven; **Jakovljević**, Aleksandar. “Srednjovjekovno Brečevo i Polje Kanjane: još jedan pokušaj ubikacije”. *Povijesni prilozi* 43 (2012): 31-58.

Jadrijević, Ante. “Ubikacija mjesta Stoca u Cetini”. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 63-64 (1961 – 1962): 193-197.

Jurić, Šime. “Neobjavljena listina cetinskog kneza Ivana Nelipića”. *Arhivski vjesnik* 19-20 (1976 – 1977): 233-236.

Jurić, Šime. “Građa za bibliografiju Cetinske krajine do 1980. I dio. Povijesni spomenici prvoga reda”. *Zbornik Cetinske krajine* 3 (1982): 1-255.

Jurić, Šime. *Bibliografske zabilješke o Sinju i Cetinskoj krajini (zaključno do 1940.)*, knj. 1. Sinj; Split: Matica Hrvatska; Muzej hrvatskih arheoloških spomenka u Splitu, 1999.

Jurić, Šime; **Soldo**, Josip Ante. *Bibliografske zabilješke o Sinju i Cetinskoj krajini (od 1940. zaključno do 1980.)*, knj. 2. Sinj; Split: Matica Hrvatska; Muzej hrvatskih arheoloških spomenka u Splitu, 2002.

Jurković, Ivan. “Raseljena plemićka obitelj za osmanske ugroze: primjer Berislavića de Werhreka de Mala Mlaka (Dio prvi)”. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 20 (2002): 125-164.

Kalebić, Ćiro. “Povjesni prilozi topografiji gradova i tvrđava u župi Cetini”. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 50 (1928 – 1929): 296-306.

Karbić, Damir. “Hrvatski plemićki rod i običajno pravo”. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 16 (1998): 73-117.

Karbić, Damir. “Familiares of the Šubići. Neapolitan influence on the origin of the institution of familiaritas in the medieval Hungary”. U: *La noblesse dans les territoires Angevins a la fin du Moyen Age*, ur. Noel Coulet i Jean-Michel Matz, 131-147. Roma: Ecole française de Rome, 2000.

Karbić, Damir. “The Šubići of Bribir. A Case Study of a Croatian Medieval Kindred”. Doktorska disertacija, Central European University Budapest, 2000.

Karbić, Damir. "Nelipčići i Šubići – međusobni odnosi". U: *Miljevci u prošlosti (s pogledom u budućnost)*, ur. Marko Menđušić i Drago Marguš, 129-143. Visovac; Drinovci: Miljevački sabor, 2008.

Katić, Lovre. "Veze primorske Dalmacije kroz kliški prolaz od prethistorije do pada Venecije". *Starine JAZU* 51 (1962): 267-434.

Katić, Lovre. "Dvije poljičke isprave iz XV stoljeća". *Starohrvatska prosvjeta* S III, 8-9 (1963): 233-244.

Klaić, Nada. "Plemstvo dvanaestero plemena Kraljevine Hrvatske (Nobiles duodecim generationum regni Croatiae)". *Historijski zbornik* 9 (1956): 83-100.

Klaić, Nada. "Postanak plemstva 'dvanaestero plemena Kraljevine Hrvatske'". *Historijski zbornik* 11-12 (1958 – 1959): 121-163.

Klaić, Nada. *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*. Zagreb: Školska knjiga, 1972.

Klaić, Nada. *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*. Zagreb: Školska knjiga, 1976.

Klaić, Nada. "Društvo u srednjovjekovnoj Hrvatskoj s posebnim osvrtom na njegov razvitak u Cetinskoj krajini". *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 8 (1984): 265-271.

Klaić, Vjekoslav. "Rodoslovje knezova Nelipića od plemena Svačić". *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva* NS 3 (1898): 1-18.

Kolanović, Josip. "Hrvatsko običajno pravo prema ispravama XIV. i XV. stoljeća". *Arhivski vjesnik* 36 (1993): 85-98.

Krekich, Antonio. "Documenti per la storia di Spalato 1341 – 1414". *Atti e memorie della Società dalmata di storia patria* 2 (1927): 132-160.

Krekić, Bariša. "Jedan mletački dokument o Nelipčićima". *Historijski zbornik* 19-20 (1966 – 1967): 413-418.

Kužić, Krešimir. "Plemići s područja župe Zmina u srednjem vijeku". *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 17 (1999): 5-15.

Kužić, Krešimir. *Povijest Dalmatinske zagore*. Split: Književni krug, 1997.

Lopašić, Radoslav. *Hrvatski urbari*, sv. I. Zagreb: Knjižara Jugosl. Akademije, 1894.

Lopašić, Radoslav. "Spomenici tržačkih Frankopana". *Starine JAZU* 25 (1892): 201-332.

Lovrenović, Dubravko. "Cetinski knez Ivaniš Nelipčić u političkim previranjima u Dalmaciji krajem XIV i tokom prvih decenija XV stoljeća". *Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu* 22 (1986): 199-220.

Lucić, Ivan. *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, sv. 1-2. Split: Čakavski sabor, 1979.

Lucio, Giovanni. *Memorie storiche di Tragurio ora detto Traù*. Venetia, 1673.

Ljubić, Šime. *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, sv. 1-9. Zagreb: JAZU, 1868 – 1890.

Majnarić, Ivan. “Izvori za povijest plemstva – Pregled s osvrtom na Hrvatski državni arhiv”. *Povijesni prilozi* 31 (2006): 23-37.

Mályusz, Elemér. *Zsigmondkori oklevéltár*, sv. 1 (1387 – 1399). Budapest: Akadémiai Kiadó, 1951.

Mrgić-Radojčić, Jelena. “Povelja bana Stjepana II Kotromanića knezu Vuku i Pavlu Vukoslaviću”. *Stari srpski arhiv* 1 (2002): 79-92.

Nazor, Ante. “Granica između Splita i Poljica i splitsko-poljički sukobi u XIV. i XV. stoljeću (Dio prvi – izdvajanje Poljica u zasebnu jedinicu i pitanje pripadnosti Primorja tijekom srednjeg vijeka)”. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 20 (2002): 29-57.

Nazor, Ante. “Granica između Splita i Poljica i splitsko-poljički sukobi u XIV i XV stoljeću (Dio drugi – Splitsko-poljički sukobi tijekom XIV i XV stoljeća)”. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 21 (2003): 45-81.

“Note cronologiche e documenti raccolti da Giovanni Lucio Traguriense”. *Bullettino d'archeologia e storia dalmata* 4 (1881): passim; 5 (1882): passim; 6 (1883): passim.

Novak, Grga. *Povijest Splita*, sv. I. Split: Matica Hrvatska, 1978.

Pivčević, Ivan. “Nekoliko poljičkih isprava iz XV. stoljeća”. *Supplemento di Bullettino di archeologia e storia dalmata* 31 (1908): 1-28.

Pivčević, Ivan. *Povijest Poljica* (dodatak *Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku* sv. 44), Split, 1921.

Raukar, Tomislav. *Seljak i plemić hrvatskog srednjovjekovlja*. Zagreb: FF Press, 2002.

Rismondo, Vladimir, ur., *Pomorski Split druge polovine XIV st. Notarske imbrevijature*. Split: Muzej grada Split, 1954.

Rismondo, Vladimir. “Trogirsko i splitsko zaleđe u nekim dokumentima iz druge polovine XIV. i početka XV. stoljeća”. *Radovi Filozofskog fakulteta Zadar* 14-15 (1975 – 1976): 487-496.

Sarınyay, Yusuf i dr., ur. *91, 164, MAD 540 ve 173 numaralı – Hersek, Bosna ve İzvornik livaları icmal tahrir defterleri*, sv. I-II. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2006.

Smiljanić, Franjo. “Građa za povijesnu topografiju kninsko-drniškoga kraja u srednjem vijeku”. *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 15 (1992): 55-63.

Soldo, Josip Ante. “Cetina – srednjovjekovna županija i kneštvo Nelipića”. U: *Sinjska spomenica 1715 – 1965*, ur. Josip Soldo i Jeronim Šetka, 63-101. Sinj: Franjevački provincijalat, 1965..

Soldo, Josip Ante. "Čačvina – kratki povijesni pregled". *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 37 (1995): 207-220.

Spaho, Fehim Dž. "Jedan turski popis Sinja i Vrlike iz 1604. godine". *Acta historico-oeconomica Iugoslaviae* 12 (1985): 21-120.

Smičiklas, Tadija i dr., ur. *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* sv. 3-18. Zagreb: JAZU, 1905. – 1990.

Spaho, Fehim Dž.; **Aličić**, Ahmed S.; **Zlatar**, Behija, ur. *Opširni popis Kliškog sandžaka iz 1550. godine*. Sarajevo: Orijentalni Institut, 2007.

Stipišić, Jakov; **Nazor**, Ante, ur., *Spisi splitskog bilježnika Ivana pok. Cove iz Ankone (1341 – 1344)*. Zagreb: HAZU, 2002.

Stipišić, Jakov; **Šamšalović**, Miljen. "Isprave u Arhivu Jugoslavenske akademije (Inventar)". *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije* 2 (1959): 289-379.

Šidak, Jaroslav. *Historijska čitanka za hrvatsku povijest*. Zagreb: Školska knjiga, 1952.

Šišić, Ferdo. "Iz arkiva u Körmenu". *Vjesnik Kraljevskog hrv-slav-dalm. zemaljskog arkiva* 7 (1905): 209-276.

Šišić, Ferdo. "Iz arkiva u Željeznom". *Vjesnik Kraljevskog hrv-slav-dalm. zemaljskog arkiva* 7 (1905): 137-177.

Šišić, Ferdo. "Nekoliko isprava iz početka XV stoljeća". *Starine JAZU* 39 (1938): 129-320.

Šurmin, Đuro, ur. *Hrvatski spomenici*, sv. I. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1898.

Švob, Držislav. "Komes Domald". *Naučna misao* 3-4 (1955): 5-37.

Thallóczy, Lajos. *Illyrisch-Albanische Forschungen*, sv. 1. München; Leipzig: Duncker & Humblot, 1916.

Thallóczy, Lajos. "Hrvatsko običajno pravo od godine 1551. i 1553.". *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* 18 (1906): 17-36.

Thallóczy, Lajos; **Barabás**, Samu, ur. *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus*, sv. I. Budapest: A Magyar Tud. Akadémia, 1910.

Zjačić, Mirko. "Spisi šibenskog notara Slavogosta". *Starine JAZU* 44 (1952): 201-296.

Zmajić, Bartol. "Pečat sa grbom kneza Ivana II. Nelipića". *Arhivski vjesnik* 19-20 (1976 – 1977): 237-239.

Živković, Pavo. "Ivaniš Nelipić između Mletačke republike i bosanskog kralja Tvrtka II Tvrtkovića". *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 27 (1987 – 1988): 151-170.

Between Resistance and Loyalty: Lesser Nobility in the Territories under the Rule and Influence of the Nelipčić Family (after 1345)

Neven Isailović
Institute of History, Belgrade
Kneza Mihaila 36
11000 Beograd
Serbia
E-mail: neven.isailovic@iib.ac.rs

Summary

After the *knez* (*comes*) Ivan Nelipčić had received the royal grant by which he had been given the town of Sinj and its district called Cetina (in autumn 1345), he met with certain difficulties since the local nobles and gentry, already present in the district, did not want to lose their old rights and previously acquired privileges. Although the relations between the Nelipčić family and the middle or lesser nobility in the areas under their direct authority were not always harmonious, the largest part of the local nobility eventually accepted the supremacy of Knez Ivan and Knez Ivaniš, either voluntarily or by agreements which ultimately provided the satisfaction of interests for both parties. The limited resistance was more intense at the beginning of the reign of Knez Ivan – during his minority, the years of war in the region, and the struggle for the consolidation of power in the County of Cetina, which coincided with the time of the decree of King Louis the Great on equality of the nobility throughout the realm. The Domaldić family, old landowners in the region of Cetina, gave up their rights after reaching a settlement with Knez Ivan, while Semjun Pavlović kept some possessions as Nelipčić's *familiaris*. The cases in which such disputes were resolved by armed conflict (perhaps in case of *Mislienus Jegewich*) or a full legal defeat of the weaker side (as happened with the Grubići) were rather rare. The institution of *familiaritas* satisfied the interests of the majority of lesser nobles in the territories of the Nelipčić. In the service of Knez Ivan and his son Ivaniš, they could retain their estates and even prosper (as Nenada Semjunović from the County of Cetina and Ivan Dminojević from the County of Knin).

In a similar way, Ivan and Ivaniš Nelipčić tried to establish relations with the nobility of the neighbouring territories, which did not belong to them either by the rulers' grant or according to the laws and customs of the Kingdom of Croatia. However, they did not always achieve the desired goal, especially when the resistance (whether legal or military) was strong enough. Good examples are disputes with the Ratčić-Ugrinović family from Poljica and the Nenadić family from

Radobilja. Despite the occasional crises of loyalty, conflict, and reconciliation, it can be concluded that there was a general atmosphere of co-existence and cooperation between the magnate family of Nelipčić and the lesser nobility or gentry in their territories, based on mutual interests.

Keywords: Middle Ages, 14th-15th centuries, Nelipčić, Domaldić, Grubić, Dminoje, Ivan Dminojević, Semjun Pavlović, Nenada Semjunović, Nenadić, Ratčić-Ugrinović, Croatia, County of Cetina, County of Knin, Poljica, Radobilja, nobility